

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Nørrebro i Trediveerne

BARNDOMSMINDER

AF

OTTO B. WROBLEWSKI

KJOBENHAVN

L. COHENS BOGTRYKKERI. A. A. LANGE & CO.

1895

p spec
3
rrebro

Wrob

Nørrebro i Trediverne.

Barndoms minder af **Otto B. Wroblewski.**

Med et Kort ¹⁾.

.....
Det er mig som en vemodig Drom,
naar jeg ser tilbage
fra Nutidens vilde brusende Strom
paa de gamle Dage
.....

H. V. Kaalund.

I.

Blandt Kjøbenhavns Forstæder har Nørrebro i Grunden havt en underlig Skjæbne; thi medens Østerbro og Vesterbro i gamle Dage — jeg taler om Slutningen af Frederik den Sjettes og Begyndelsen af Christian den Ottendes Tid — vare vel kjendte og livligt befærdede Veie til og fra Hovedstaden, laa Nørrebro stille hen, levende sit eget Liv, sjældent befærdet af andre end sine egne Behoere. Den var jo hovedsagelig kun kjendt som Veien til Assistents Kirkegaard, som den, ad hvilken „Borgerne“ trak hjem fra Fælleden med vaiende Faner og klingende Spil, med Garbrecht, „Krigeren og Skjalden“ i Spidsen, og endelig benyttet af de hjemvendende Skovgjæster, som havde forlænget Skovturen ud over Midnattens Time, og for hvem Nørreport, den eneste Adgang, der var aaben hele Natten, derfor var den eneste Tilflugt for at kunne naa den hjemlige Arne.

Østerbro var derimod Veien til „Skoven“ i hine Tider, da man ikke kjørte til Charlottenlund pr. Jernbane, og da Dampskibene ikke som nu mange Gange daglig føre Lystreisende til Stationerne ved Sundets Kyst, men da man enten i Selveiertøi, Hyrevogn eller i Kildetiden paa Kapervogn, de saakaldte „Kaffemøller“, kjørte ad den tunge, sandede Strand-

¹⁾ Kortet viser Nørrebros Udseende i 1841, medens Texten væsentlig omhandler Trediverne.

vei, dersom man da ikke, som den beskedne Skovgjæst, foretrak Apostlenes Heste. Veien var ens for alle; Kjørebane og Fodsti gik ud i ét, i dybt Sand alle Vegne. Forbi Vibenshus, Slukefter og Constantia gik Turen til det forjættede Land. — Østerbro var derfor livligere befærdet, i al Fald om Sommeren, end Vesterbro.

Vel kiendtes Tivoli ikke før 1843; men Forstaden havde dog andre Tillokkelser, thi ad Vesterbro kom man til Petolettis Theater (omtrent hvor nu Panoptikon ligger), og længere ude til Morskabstheatret med de uforlignelige Casortiske Pantomimer, hvori Adolph og James Price med Hustruer, Søstrene Flora og Rosa, født Levin, glimrede som Stjerner af første Rang ved Gratie og Fuldkommenhed i Mimik; i „för tillfället“ opførte Fjæleboder optraadte „stærke Mænd“ og kæmpe-mæssige Kvinder, levende Sælhunde i Kar, Kalve med 2 Hoveder og Lam med 5 Ben, ambulante Menagerier, alle tyede de til Vesterbro. Her laa den kgl. Skydebane, hvor Gilderne vel ikke vare saa talrige som nu, men hvor dog de „Liberale“ samledes til 28-Mai-Festerne med Taler af David og Ussing og Sange af Ole Bang og Rosenhoff, og hvor den aarlige Kongefugleskydning lokkede store Skarer af Tilskuere til denne de bedre og bedste Borgeres Høitidsdag. Over Vesterbro kom man til Kehlets „Rosenlund“ paa Værnedamsveien, som senere blev til Dandseboden „Colossæum“, der længst er forsvunden. Kom man saa til Jernporten, havde man til Venstre Digteren Oehlenschlägers uanselige Fødehus, der i Fyrrerne forsynedes med en Marmortavle, mindende om Stedets berømte Beboer. Huset er forlængst forsvundet, men Marmortavlen, saa vidt jeg véd, indsat i det nye Hus, der er reist paa det gamles Plads; ad Jernporten kom man til den den Gang lidet befærdede og kun sparsomt bebyggede Frederiksberg Allé med første Runddel, hvori Monigattis Pavillon laa til Høire, og anden med den venlige lille Frederiksberg Kirke, Pilealléen, Indgangen til Frederiksberg Have og Allégade, ganske som nu. Vesterbro maatte passeres, vilde man til Valby, hvorhen Fastelavnsløier, raa og djærve, men gemytligere end Nutidens Forlystelser, lokkede store Skarer af Kjøbenhavnerne, eller om man vilde gjæste Lars Matthiesens Traktørsted, bekjendt fra Værtens Vid og Humor, Hallebys Bevært-

ning, der ligeledes bares oppe ved Værtens Personlighed, var af senere Dato; og endelig maatte man passere Vesterbro for at komme til det gamle, evigunge Frederiksberg, Kongens (Frederik den Sjettes) Sommeropholdssted, hvor det halve Kjøbenhavn samledes om Søndagen for udenfor Slottet at høre Taffelmusiken, stundom ogsaa for Gudstjenestens Skyld, der afholdtes i Kapellet i Slottets Kjælder, og for at se det Herligste af Alt, den høie elskede Familie, seilende i Kanalerne, ved hvilken Leilighed Frederik den Sjette iførte sig Admirals Uniform og med høistegen Haand styrede Roret. Man mødtes i harmløs Glæde for at se og ses, og nød det tarvelige hjemmefra medbragte Maaltid i det Grønne. Fordringerne vare smaa og Evnen til at tilfredsstille dem ringe. Intet Under derfor, at Vesterbro, der tilmed for dem, som kom over Land fra de lange Reiser, fra Hamborg f. Ex., var den sidste Station paa Roskilde Landevei (den havde jo ogsaa Gjæstgivergaarde), var mere og bedre kjendt. Den har ogsaa jævnlig fundet sine Historieskrivere, hvortil den Omstændighed bidrog ikke lidet, at Rahbek boede paa Bakkehuset ved Søndermarken, og at den livlige Bevægelse, som den Gang rørte sig saa rigt paa Aandslivets Omraade i Tyverne og da særlig i æsthetisk og dramatisk Retning havde fundet et aabent Tempel i Kamma Rahbeks lave Stuer ¹⁾); enhver Dagbog eller Samling af Erindringer fra hin Tid, lige fra Rahbeks og Oehlenschlägers ned til Schmidts Dagbøger og Thieles og mange Fleres udgivne Erindringer give deres Bidrag til Vesterbros Historie, medens Nørrebro laa hen som et terra incognita, hvor man tidsnok kom, naar man skulde „til Lig“. For ikke at tale om, naar man selv skulde agere Hovedpersonen ved denne Leilighed! Og dog, hvor straalere ikke Nørrebro i min Erindring! Hvor var den ikke stor imod de andre, hvor var ikke selve Nørreport større og smukkere end de 3 andre; hvilken vid Udsigt, naar man stod paa Dæmningen og havde de af lette Bølger svagt krusede Søer paa hver Side, til Venstre (fra Byen) Peblingsøen, og til Høire Sortedamssøen. Peblingsøen begrændsedes paa den ene Side af Kjærlighedsstien — eller var det Ægteskabsstien? — (det er just ikke altid det

¹⁾ K. L. Rahbek døde April 1830, Kamma R. i Januar 1829.

samme), mod Vest Dæmningen mellem Peblingsøen og St. Jørgens-Sø (nuv. Gyldenløves Gade), og lige for det lavtliggende Terrain, hvor nu hele Blaagaardskvarteret ligger, men som den Gang var ubeboede og udyrkede Marker med enkelte Smaadamme, og hvis sivbevoxede Grænselinie (den nuværendes Nørrebros Dossering) mod Søen var beplantet med en sparsom Række Piletrær, ludende ud over Rør og Siv. Hvor nu Dosseringen udmunder i Nørrebrogade, laa den Gang et lille Hus, „Stenhuggerhuset“ kaldet, om hvilket jeg senere kommer til at tale, hvis Beboer blandt Andet havde Opsyn med Gitterlaagerne, som førte til Gangstierne langs de to Søer, da disse paa Nordsiden ikke vare tilgjængelige for almindelige Dødelige. At have en Nøgle til disse Laager, og da navnlig til den, der lukkede for Stien til Østerbro, var en særlig Herlighed; min Fader havde, som større Grundeier paa Nørrebro, en saadan Nøgle, og jeg kan tydelig erindre den barnlige Stolthed, hvormed jeg betragtede denne Forret, hvortil iøvrigt var knyttet den Forpligtelse, at Nøglen kun maatte benyttes af den (med Familie), til hvem den oprindelig var udleveret, hvorfor den ikke maatte udlaanes til Andre. Denne Afspærring satte forresten meget ondt Blod, og tidt og ofte fandtes Laagerne om Morgenen sprængte, ja vel endog ødelagte. — Paa høire Side af Broen, udover den langt større Sortedamssø eller Sortesø, som den kaldtes i gamle Dage¹⁾ i daglig Tale, med en svag Bøining indad mod Byen strakte den sig lige til Østerbro, hvor Øiet i det Fjerne saa et høit, hvidt, stateligt Hus med blaåt Tag²⁾, og længere mod Nord gamle Tuteins Eiendom „Rosendal“, som har givet det paa hans Grund opstaaede Villaparti Navnet „Rosenvænget“, medens Kronerne af de gamle ærværdige Trær i Classens Have dannede Baggrunden og begrænsede Udsigten. Langs Søens sydlige Bred strakte Kjærlighedsstien sig, og jeg tror nok, at det var den egentlige veritable Kjærlighedssti, med sin tætte Række Lindetrær. Søens nordlige Bred begrænsedes af Blegdammene. Hvem husker nu Blegdammene, hvor de lange, lange hvide Strimler Lærred, Side om Side, laa paa

¹⁾ Se sidste Linie i Oehlenschlägers Digt: Wiedewelt (Liebenbergs Udg. I, Side 85).

²⁾ Skuespiller C. W. Rosenkilde med Familie boede længe i dette Sted. (Se Fru Julie Sodrings Erindringer.)

Bleg, d. v. s. for at bleges i Solen og hærdes af Natteduggen, og hvor travle Piger og Karle tumlede med de mægtige Lærredsruller? Naar saa Aftenen kom, og Maanen med sit tryllende Halvlys gav det Hele et mystisk Præg, naar de af forbiilende Skyer kastede vaxlende Skygger vakte et spøgelsesagtigt Liv i det hvide Lærred, og naar de underlige melankolske Toner, som Vægterne paa Blegen gav til Bedste paa deres Kohorn for at skræmme Tyvene, klang ud over Søen, og som i Natens Stilhed kunde høres i vide Kredse, skabtes en Stemning, som endnu, to Menneskealdere efter, er levende hos mig. Hvor hemmelighedsfuldt var ikke det Hele, og hvor prægede det sig ikke i Barnets Bevidsthed og Erindring, saa at en Tone, en Gjenklang, der minder om hin, som ved et Trylleslag vækker det Hele til Liv i Erindringen. Af Bygninger saa man kun ganske enkelte, men de vare ogsaa iøinefaldende. Der var saaledes en høi Bygning med Træluger i Stedet for Vinduer, hvis røde firsidede Tag løb op i en Spids med Fløistang; det var et Tørrehus ved Feilbergs Voxfabrik, og længere mod Øst, lige ud til Søen, en stor, statelig Bygning, gul af Farve, med flade, sirlige, hvide Piller med smukke Kapitæler og blaat Tag. Det var Manchesterfabriken (Bonuldsfabriken), der stod indtil for faa Aar siden (Sortedamsdossering Nr. 85).

Som et ægte Nørrebro Barn, som født og opdragen dér, har jeg fulgt denne Forstads Liv og Omskiftelser med levende, ofte vemodblandet Interesse; naar Øxen med sit dumpe Slag ramte de gamle Lindetræers Stammer, hvis løvrige Kroner havde givet mine Bedsteforældre, Forældre og mig Skygge og Svaling, da gav det Gjenlyd i mit Hjerte, med hvert gammelt Hus, der sank i Grus for at give Plads for et nyt, bedre, solidere og elegantere, svandt der et synligt Minde, om jeg end naturligvis maa indrømme, at store Fremskridt og mange Goder ere vundne. — Derfor har jeg nu, da saa godt som alle synlige Minder om hine Tider ere svundne, optegnet, hvad jeg kan huske om Nørrebro, om ikke af anden Grund, saa dog for ved Syslen med disse Erindringer at styrke og opfriske dem og med dem Minderne om mit Barndomshjem. Forskjellige venlige Opfordringer til at gjøre Offentligheden bekendt med dem, have givet mig Mod til at lade dem trykke i den maaske forfængelige Tro, at de ogsaa kunne have Inter-

esse for Andre end mine Nærmestes Kreds. Kun maa jeg udtrykkelig bede fastholdt i Erindringen, at det er mine Barndomsminder, saaledes som de staa for mig for næsten 60 Aar siden.

II.

Lige ud for Frederiksborggade, hvor dens Forlængelse skærer Boulevarden, laa Nørreport, den største af Stadens Porte, midt i Fæstningsvolden, som her naaede sin største Høide. Den var en anselig Bygning, opført 1671, altsaa i Christian den Femtes 2det Regjeringsaar, i Rococostil, paa enkelte Punkter mindende om Christian den Fjerdes, men nærmende sig Parykstilen; den var udvendig beklædt med en rødbrun Sandsten, selve Portaabningen havde ligesom Bygningen hele Voldens Dybde og var en Tøndehvælving, saa snæver, at to Vogne næppe kunde komme forbi hinanden, med et ganske smalt Fortoug, en enkelt Fliserække for Fodgjængere paa hver Side af Kjørebanelen. Hvor mangt et Par Skosaaler har jeg i Aarenes Løb ikke slidt i denne Port, og hvor haardt trampede jeg ikke i Brostenene, naar jeg som Dreng kom ind i den, for at fremkalde den rungende Gjenglyd, som al Larm i Hvælvingen frembragte. Det Alvorlige, Strænge, Fæstningsagtige virkede paa én Gang ængstende og lokkende paa det unge Sind; ja! Porten var i flere Henseender en mærkelig Bygning; den var Grændsen mellem Land og By, medens denne nu snarere maa lægges ved Bispebjerg Mølle; den var, paa en Tid da det langtrækkende, pantserbrydende Skyts var ukjendt, et vigtigt Led i Kjøbenhavns Forsvar, og den var en Station paa den lange Skolevei, dertil lun, ja næsten varm, naar man de kolde Vintermorgener kom ude fra det aabne Land ind til den tætte By. Nørreport var stor, kolossal i Barnets Fantasi med sine Statuer og Snirkler og ved den mærkelige Omstændighed, at der boede en hel Familie oven paa den, og dog ikke større, end at en bekjendt Tambourmajor, Gyllenspets ved Navn, i Spidsen for Livgarden efter Sigende kunde kaste sin sølvbeslagne Stav op i Luften over den, men til Gjengjæld var Luftfarten saa lang, at han kunde naa igjennem den og gribe Staven indenfor. Dette

turde dog muligvis være en „Saga blott“. Hvor ønskede jeg ikke at opleve den Begivenhed at se Porten lukket, at se disse mægtige, rødmalede, jernbeslagne Døre, som til dagligdags vare dreiede ind i Hvælvingen ved begge Ender, virkeligt lukkede, og Ønsket blev opfyldt. Den 3die Decbr. 1839 en kold Vintermorgen, kaldte vor Skoles Forstander ¹⁾ os Drengene sammen paa Legepladsen. „Kong Frederik den Sjette er død; der er ingen Skole i Dag, gaa roligt hjem,“ lød det; og underligt bevægede i Følelsen af at der var sket noget Verdenshistorisk, at vi havde oplevet en mærkelig Begivenhed, men tillige i en behagelig Bevidsthed om at have tjent en Fridag, gik vi — om just ikke ganske roligt — hjem; en Fridag er jo dog altid en Fridag. Og se, nu var det Mærkelige sket, Porten var lukket, virkelig lukket, og der var ikke Tale om at komme hjem; maaske ikke en Gang til Middag, maaske ikke før Aften, og vi kom heller ikke hjem før sent paa Dagen; Porten aabnedes for Resten Kl. 5 Eftmdg. Men der var jo ogsaa nok at se og opleve overalt den Dag, thi Garnisonens Tropper, Borgervæbningen, Studenterkorpset og Livjægerne skulde tages i Ed til den nye Konge i Kasernegaard og paa Allarmpladser; atter noget Nyt og Eventyrligt, der passende kunde tages i Øiesyn i det ufrivillige og dog saa kjærkomne Exil fra Hjemmet; men dog først og fremmest den nye Konges „Udraabning“ paa Amalienborg Kl. 12. „Kong Frederik den Sjette er død, længe leve Kong Christian den Ottende!“, udraabte den gamle hvidhaarede Geheimestatsminister, Grev Otto Moltke, tre Gange, og Raabet gjentoges nede paa Pladsen af en ridende Herold, ligeledes tre Gange, hvorefter fulgte Fanfarer af Trompeter og Pauker. Derefter fremtraadte den statelige, nye, smukke Kongeskikkelse, modtagen af Hurraraab; men paa den anden Side Amalienborg Plads laa i Kongeborgen, bag de nedrullede hvide Gardiner, den afsjælede Konges blege lille Skikkelse i den tarvelige Feltseng, og ved hans Dødsleie rakte, saaledes fortaltes det, de to Kvinder hinanden Haanden, der i Livet begge havde staaet ham saa nær, Landets Dronning, Maria Sophie Frederikke og — Fru Dannemand!

¹⁾ Dr. N. B. Krarup, Christianshavns Borgerdydskole.

Over Nørreports Hvælving havde som sagt en af Fæstningsofficererne, Kapitainvagtmasteren, Bolig; at være oppe i en af disse Stuer og at se f. Ex. min Fader eller Moder gaa ud af Porten (der var kun Vinduer paa Byens Side) var ligeledes et Ønske hos mig, som dog aldrig blev opfyldt. Façaden ind mod Byen var glat afpudset uden Prydelser, kun dybe horisontale Fuger brød Fladen og delte den i store Kvadre; den nævnte Bolig havde tre temmelig smaa firkantede Vinduer, og over disse afsluttedes Façaden i en svagt buet Front. Adgangen til Boligen var fra selve Volden, fra hvilken Døre førte ind til begge Sider, anbragte i en lav Hvælving gennem selve Portens øverste Parti, i Flugt med Voldens Kjørebane. Façaden ud til Nørrebro var derimod pynteligere; det var jo Hovedfaçaden, fra den Side kunde den ogsaa bedst ses og tage sig fordelagtig ud for den Fremmede. Her laa en ottekantet Plads foran, indhegnet af en 3—4 Alen høi Mur, dækket af tilhugne Granitsten og forsynet med Skydeskaar, som fra Porten strakte sig til Begyndelsen af Vindebroen over Stadsgraven; til begge Sider vare aflaaede Jerngitterporte, der førte ind til „Kirsebærgangen“ (Faussebraien), der fulgte Hovedvoldens retvinklede Bastioner, og adskilte denne fra den lavere Forvold, som atter sænkede sig ned til Stadsgraven. Kirsebærtræer saa man ingen af, men desto flere Valdnødtræer, hvis forbudne Frugt ofte fristede Ungdommen, og jævnlig foranledigede smaa Kommandoer, to Mand og en Gefreiter, fra den inden for Porten paa Byens Side anbragte Vagt, til at gjøre Streiftog, som vel undertiden endte med Syndernes Tilfangetagelse, og Indbringelse i Vagten, men som i Reglen til Publikums Morskab vare forgjæves, da de letfodede Ugjerningsmænd forlængst vare spredte og Byttet delt, inden Styrken var rykket ud. Den indhegnede Plads var atter forsynet med en Jerngitterport, som dog aldrig var lukket, og udenfor denne var Vindebroen kastet over Stadsgraven i en svimlende Høide over denne. Til den omtalte Plads knytter sig et Barndomsminde, hvis Omtale bedst finder sin Plads her. Mon Nogen endnu erindrer en gammel, pyntelig Kagekone, der i en lang Aarrække sad tilvenstre (fra Byen) med sit Bord, tæt op til Muren, baade Sommer og Vinter, saa længe det var lyst, altid med en ren, hvid Dug over sine Herligheder? Hun

havde en særlig Interesse for mine Brødre og mig, og der var ogsaa en vis Forbindelse mellem os, idet hun nemlig fik sin Forsyning af Frugt fra vor store Have paa Blaagaard; vi modtog hendes „Ordres“ om Middagen, naar vi gik fra Skole, om Eftermiddagen plukkedes Frugten, som hun saa selv hentede eller vor Karl bragte hende; særlig interesserede det mig at se Kirsebær, jeg selv havde været med til at plukke, paa ny voxe paa Træer, d. v. s. af Kagekonen bundne til lange Fyrrepinde til 1 à 2 Sk. eftersom Markedets Priser vare. Endnu længe efter, da jeg var bleven et voxent Menneske, sad hun dér med sit venlige, dog handelskloge, veirslagne Ansigt og nikkede nok saa høfligt, uagtet Handelsforbindelsen mellem de to Huse for længst var endt. Et andet Minde, der ogsaa knytter sig til denne Plet paa Fæstningens Grund, var den lille Jøde med de store, stikkende Øine, stor, krum Næse, dværgagtig lille Figur med en vældig høi, gammel Silkehat paa Hovedet. Han stod fra det tidlige Foraar til sent paa Efteraaret — og ofte ogsaa en klar Søndag om Vinteren — ved den omtalte røde Murs yderste Hjørne tilhøre med et lille Bord med Cigarer og en brændende Lunte i et Blikhylster; jeg mente, at saadan maatte den evige Jøde se ud; uden at jeg tror nogensinde at have talt med ham, kjendte vi dog godt hinanden, og mangt et venligt Nik have vi vexlet; tidligere havde han sit Stade længere ude paa Broen ved Begyndelsen af Alléerne. Han forekom mig dengang umaadelig gammel, og dog synes det mig ikke at være saa forskrækkelig mange Aar siden, at jeg har set ham; men det kan dog næppe være saa, i saa Tilfælde maatte han vist være over 120 Aar gammel.

III.

Forinden jeg fører Læseren ud af Nørreport, vil jeg foreslaa et lille Løb op paa Volden, som netop paa dette Sted vistnok naaede sin betydeligste Høide i hele Enceinten, og fra hvilken der derfor var en vid Udsigt over det omgivende Land. Naar vi til Udsigtspunkt vælge den i Terrainet langt fremskudte Bastion, tilhøre for Nørreport, udfor Gothersgade, — den saakaldte „Stadsoberstens Bastion“ — og saa begynde

fra Øst, møder Øiet først og fremmest det blinkende Sund med de mange Seilere; i klart Veir skimtes den svenske Kyst, lidt længere mod Nord Hveens steile, sydlige Skrænt med Sjællands Kyst og Svanemøllebugten i Forgrunden, Charlottenlund, Dyrehaven med Fortunens hvide Bygninger og Bernstorfs Slotskuppel trædende ud af Skovens dunkle Baggrund; længere mod Nord og Nordvest det flade Land med enkelte Bøndergaarde og Smaabyer, omtrent lige for den høitliggende Bispebjerg Mølle ved Frederikssunds Landevei, endnu lidt længere tilvenstre den ligeledes høitliggende Avlsgaard „Bellehøi“ midt i en Trægruppe. Folk med gode Øine kunde i klart Veir endvidere skimte Roskilde Domkirkes slanke Spir i denne Retning; endnu længere tilvenstre kneisede Frederiksberg Slot med Søndermarkens Træer som flatterende Baggrund, og mod Sydvest kunde man endelig over Vesterbros lave Huse atter møde Havet, repræsenteret ved Kalvebodstrand. Dette var den yderste Linie; Mellemgrunden i dette vidtstrakte Panorama afgav et venligt, hyggeligt Skue, vidt forskjelligt fra det, der nu vilde møde Øiet, om man kunde tænke sig paa et lignende Udsigtspunkt som den nævnte Bastion. Mod Øst, yderst til høire, Østerbros enkelte af Haver omgivne faa Huse, Classens Have, Vibenshus og Fællederne, indhegnede af lange, snorlige Alléer, Tagens Hus, Jagtveien, Blegdamsveien, hvis Bygninger med røde Tage titte frem mellem Træerne; det meste er Haver, Huse i Minoritet, derefter Blegdammen med de smaa Bassiner og de hvide Tøistrimler, den ovenfor nævnte Manchesterfabrik umiddelbart ved Bredden af Sortedamssøen, med sit brudte Tags blaa glasserede Sten blinkende i Sollyset, Feilbergs Tørrehus; ligefor: Nørrebro med sine faa Huse, hvis lave Tage netop kunde skimtes mellem Træerne, Fabrikant Goltzes anselige Eiendom, to aldeles ens opførte smukke Bygninger lige overfor Assistents Kirkegaardens lange, hvide Mur, Ølunds Mølle, lidt længere ude Lygten Kro og Lystgaarden Ventegodt, tilhørende den ansete Familie Melchior, der efter den benævnedes „Jøderne paa Ventegodt“ ad modum „Jøderne paa Hald“. Nærmere Byen, i samme Retning, kom Træerne paa Blaagaard tilsyne; thi Bygningerne, paa Boghandler Steens Eiendom nær (se herom nærmere nedenfor) vare kun lave; selve Blaagaard laa

i Grus; nær Tomten laa Petolettis Theater, der brændte i Begyndelsen af Trediverne; men vare saaledes Bygningerne ikke synlige, saa havde Træerne desto større Betydning for mig. Øine, der vare kjendte med Terrainet, vilde saaledes let finde fire slanke, italienske Popler, hvilke en Mand havde plantet i Skjællet mellem sin og Naboens Eiendom, én for hver af sine fire Sønner. Denne Mand slumrer forlængst i Jordens Skjød, Træerne ere fældede, og hvor de stod, er nu en befærdet Gade; men af de 4 Sønner er den, der skriver disse Linier, den yngste. Ogsaa var der et mægtigt Valnødde-træ, der ragede som en Kjæmpe op over alle andre og bar særlig stor Frugt, saakaldte dobbelte Valnødder; hvor mangen Gang have ikke vore brune Fingre røbet en mere intim Omgang med disse Frugter end maaske strængt tilladt. Træet stod nemlig i min gamle Morfaders Have og lokkede os til Besøg hos den gamle Mand lige saa stærkt som Blodets Røst. Gled Øiet saa mere vestlig over Kirkegaarden, saa man „Roligheds“ store Træer, der om Sommeren ganske skjulte Bygningen, Falkoneralleens og Piletræernes bugtede Linie langs Ladegaards-aaen; enkelte af disse ragede høiere op, saaledes et, der stod ved Aaens østre Bred, omtrent hvor Gartnergade udmunder i Aagade; under dets Skygge har jeg mangen Dag i Sommerferien siddet og medet, og et, der først i 1872 er fældet (det stod i Svanemosegaards Have, liggende lige for Blaagaardsveien, i den nuv. Jakob Danefærs Vei), var upaatvivlelig et af de største og ældste i Stadens nærmeste Omegn og havde alene af den Grund nok fortjent at leve. I samme Retning kom Ladegaardens lange, røde Tage, ikke saa høie som nu, tilsyne, endvidere Mosendal, der som alle Huse indenfor Demarkationslinien, hvor der skulde skaffes endnu 1 Etage foruden Stuen, havde brudt Tag, derefter den statelige Vodroffgaard med sine parklignende Anlæg, hvoraf Rester endnu findes i et offentligt Forlystelses-Etablissement, derpaa Forhaabningsholms og Lykkesholms Have og endelig Tagene af Vesterbros Huse, blandt hvilke Skydebanen med Fuglestangen var særlig fremtrædende.

Som et blinkende Sølvbaand, begrænset paa den indre Side af Stiernes Trætoppe, slyngede sig i en svag Bue indenfor dette Prospekt de tre Søer, der glimtede i Solens Straaler,

saa det kunde gjøre ondt i Øinene. Deres Bredder vare ikke som nu afsatte i en lige Linie med Bolværk; ud og ind bugtede de sig, medens Jordsmonnet skød sig fladt ud; ludende Piletræer, Siv og Rør, hvor Vildanden rugede, hvor Drossel og Stær fløitede, og hvor der var Rørskjæring om Efteraaret, speilede sig i Søernes blanke Flade; udfør Haverne vare hist og her smaa Broer udlagte, hvor Smaabaade, tilhørende de mere Velhavende, vare fortøiede; at have Baad i Søen eller Fisketegn til den var en vis Luxus. Saaledes havde den gamle Præst ved Trinitatis Kirke, Dr. R., sin Baad liggende fortøiet i Hjørnet af Peblingsøen (nuv. Hjørne af Frederiksborggade og N. Søgade), og mangen Gang tog den venlige gamle Mand, der altid havde en munter Spøg til Børnene, os Drengene med i Baaden og betroede os at ro ham hjem til Mosendal (s. ovenfor), hvor han havde sin Sommerbolig; det var jo ganske vist ikke den allernærmeste Vei til Hjemmet paa Blaagaard, men Udsigten til at faa en Rotur og til skiftevis at turde føre en Aare var for stor. — Den Gang var St. Jørgenssø ikke som nu et Led af Kjøbenhavns Vandværk, der jo slet ikke existerede, men den og de andre Søer forsynede tildels Staden med Vand, og den var heller ikke som nu delt, men af et stort Areal, der strakte sig fra gammel Kongevei lige til Ladegaards Veien (nuv. Gyldenløvesgade); dens Vandspeil var lavere end de andre Søers og stod i Forbindelse med Peblingsøen, med hvilken den forbandtes ved et Sluseværk og Stigbord.

Om Forgrunden er ikke meget at sige, den var for største Delen optagen af Fæstningens Glacis med Plantninger, Jordværker og enkelte Steder tørre Grave med Raveliner og de bekjendte røde Pæle med sorte Tavler, indeholdende Forbud mod at betræde Glaciet eller mod at øve anden Molest, saasom at „grave efter Ben“. ¹⁾ Imellem Søerne fra Øst til Vest saas de militære Kirkegaarde og et Par eiendommeligt udseende lave „hollandske“ Stubmøller, Gartner Reehs store Have, Gjæstgiverstedet 3 Hjorte (se nedenfor), Acciseboden, Kellermanns store Tømmeroplæg og Vaaningshus, og længere mod

¹⁾ Da der i Pestens og Krigens Tid jævnlig fandt Begravelser Sted udenfor Portene, var Forbudet ei saa umotiveret.

Vest Deichmanns Chokolade Fabrik, Gartner Martin Hansens store Anlæg og yderst Trommesalen (Kreaturmarked).

Saaledes omtrent saa Kjøbenhavns Omegn ud ved Slutningen af Frederik den Sjettes Tid; lidt efter lidt fyldtes saa Terrainet, enkelte Tage reiste sig hist og her og begrænsede Udsigten fra Volden, men i det Væsentlige skete dog ingen Forandring, og en saadan kunde paa Grund af Demarkationslinien heller ikke finde Sted — selv ikke langt ind i Frederik den Syvendes Tid — saa længe nemlig, som Kjøbenhavn var Fæstning; kun med Regjeringens specielle Tilladelse kunde der indenfor Linien opføres Bindingsværks Bygninger paa én Etage, hvor et Mansard-Tag erstattede en anden Etage; Ejerne maatte jo være belavede paa at se deres Huse sløfede i Krigstid for ikke at yde Fjenden Dækning. Saa kom Omvæltningen, Fæstningen opgaves, Demarkationslinien med den, Stadens Kommune erhvervede Fæstningsterrænet; Portene nedreves for ikke at hæmme Færdselen, man kunde for den Sags Skyld gjerne have ladet dem staa, indtil de viste sig at ligge i Veien; de havde dog i kommende Tider afgivet interessante Mindesmærker om Byens Grændse i fordums Dage og havde samtidig kunnet afgive bekvemme Tilflugtssteder i Trængsel og Regnveir for Fodgængere; ialfald burde Nørreport som et interessant Stykke Renaissance have været frelst for Ødelæggelse, og endelig faldt Voldene, den sidste Grændse mellem By og Land, de gamle Volde, hvis lave Forgængere modstod Carl Gustavs stormende Skarer, da hele det øvrige Land var i Fjendevold, Voldene, der bragte os de første Violer om Vaaren, og som afgav luftige og dog skyggefulde Spadseregange for Gamle, Svage og Fattige. Og de dybe Grave mellem „Kirsebærgangen“ og Glaciet, hvor den ensomme Fisker sad med sine Snører, tilkastedes; ikke for Fjendehaand men for Stadens Guld faldt alt dette for at skaffe Plads til moderne Boulevarder, der endnu (i 1894) ikke befærdes ret meget, og til store Bygningskvarterer med taarnhøje Huse i alle mulige Stilarter. Den ældre Generation har Lov til med Steen Blicher at sige: „Ak, hvor forandret!“

IV.

Men der kunde vel være Anledning til at dvæle endnu lidt ved det mellem Volden og Søerne liggende Terræn paa Grund af de store Omvæltninger, dette har været underkastet i de sidste 50—60 Aar. — Til Københavns Befæstning mod Landsiden tjente foruden Voldene ogsaa Fæstningsgravene (Stadsgraven), som strakte sig i en Bue fra Østerport, i hvis Nærhed den stod i Forbindelse med Kastelsgraven, til Kalvebodstrand, med hvilken den ved Rysenstens Bastion var forbunden ved en Sluse. Idet den fulgte Bastionernes skarpe Vinkler, frembød den, set enten fra Volden eller bedre fra Fæstningsbroerne, et smukt Skue, da dens Bredder, de terrasseformede Volde paa den ene Side og de ligeoverfor liggende Glacier paa den anden vare dækkede af en rig Vegetation, der strakte sig lige ned til Vandet. Italiensk Poppel, Hængepil, Ask, Kastanie, Lind, Hvidtjørn og Røn omkransede og overskyggede dens Vande med deres løvrige Kroner, og i den stille Aften, naar Larmen fra den store Stad lidt efter lidt døde hen, naar Træernes Skygger bleve lange, og Fuldmaanen seilede høit paa Himlen, speilende sig i den blanke Flade, mens Nattergalen slog sin Trille i Buskene i Kirsebærgangen, og kun et enligt Lys i Møllen oppe paa Bastionen røbede Menneskers Nærhed — ja, saa kunde man tro sig tryllet bort, langt bort fra den store Hovedstad med de 150,000 Mennesker og helt ind i Eventyrlandet. Stilhed hvilede over hele Landskabet og forhøiedes yderligere ved at en Fisk „slog“ i Graven, ved en fjærn Hundegjøen, ved den ensformige Tuden fra Vægterne paa Blegdammene eller ved „Afløsningens“ taktfaste Marsch over Broen; naar saa Lyden heraf forstummede, hensank atter det Hele i dyb, drømmende Ro, indtil en svag Lysstribе i Øst forkyndte den gryende Dag og med den en enkelt Morgenvandrer, en Arbeidsmand med sit Værktøi eller en forsinket Natteravn, saa atter en, saa flere og flere, og derefter de lange Vognrækker fra Landet med alskens Fødevarer til den store Mave indenfor Voldene, Sædevarer, Brændsel og Fourage, der meldte Dagens Komme. — Der var en Poesi udbredt over det Hele, som yderligere

forhøiedes ved det Ukjendte, Hemmelighedsfulde, der hvilede over Fæstningens Terræn, hvor al Passage var forment udenfor de slagne Veie, en Poesi, som den, der nu færdes i de brede gasbelyste Gader, ikke har Anelse om. Idyllen er borte, men noget Storstadsmæssigt er traadt i Stedet.

Udenfor Nørreport var en Bro som sagt kastet over Stadsgraven, den forbandt Staden med Landet; lagt af svære Planker paa opmurede Piller strakte den sig høit over Stadsgravens Vandspeil i en Længde af over 100 Alen; paa Midten var der anbragt Klapper, som i Ufredstid kunde heises op og afbryde Forbindelsen, den bestod af Kjørebane med et lidt op-høiet med Jernrækværk forsynet Fortov for Fodgængere paa hver Side; i Graven under Broen var anbragt store med Jernpigge forsynede Palisader og talrige „spanske Ryttere“; paa Landets Side var tilhøire (fra Byen regnet) nede ved Stadsgravens Bred plantet et Par italienske Popler, og saa høit over Vandet laa Broen paa dette Sted, at deres Toppe, skjøndt Træerne havde en anselig Alder og Væxt, netop naaede i Høide med Brodækket; paa venstre Side stod nede ved Bredden en mægtig Hængepil med kuppelformet Krone. Strax ved Enden af Broen var en Bom anbragt, og tilhøire ved samme et lille bitte Bomhus til Brug for Bommanden, der havde at opkræve den befalede Afgift (Bompenge) af Kjørende og Ridende og endvidere af Fodgængere i Tiden fra Kl. 12 Nat til 4 (om Vinteren 5) Morgen, i hvilken Tid Bommen var sænket. Passagen maatte i disse Timer betales af Fodgængere med 2 Sk. (4 Øre) pro persona, Kjørende og Ridende maatte betale mere. Sammesteds var en Skildvagt, der afløstes fra Nørreports Vagt, posteret, og det var en livlig Post. — I Krigsaarene 1848—50, da Borgervæbning, Livjægere og Studenter gjorde Vagttjeneste i Staden, har jeg som Livjæger undertiden havt Post her og faaet mangan lun Passiar med Bommanden og om Natten med en og anden forsinket Veifarende, der foretrak at vente til Kl. 4, for da, til Bommandens Ærgrelse at passere uden Erlæggelse af de 2 Sk., og det Drilagtige var jo, at denne maatte blive ude for at passe paa, at Vedkommende ikke smuttede under Bommen som blind Passager. Veien gjorde her en Svingning mod Vest, og paa høire Side lige efter Svingningen laa en

lille Bygning, beboet af en underordnet Funktionær ved Kommandantskabet, og en større, hvor Told- og Accise-Eftersynet havde Station. Al Tilførsel til Staden af visse bestemte Varer var i hine Tider bebyrdet med Accise, der her skulde kontrolleres; det var en lang, lav enetages Bygning, der i de senere Aar fik et langt udrækkende Tag, under hvilket Eftersynet kunde finde Sted i alskens Veir, uden at Varer og Mennesker bleve vaade. Denne Accisepligt, der hvilede paa al Tilførsel til Hovedstaden af Landmandens Produkter, var en stor Gêne for Publikum og gav naturligvis stadig Anledning til en lille Krig mellem „Posekiggerne“ (Eftersynets Betegnelse Mand og Mand imellem) og den øvrige Menneskehed; den kunde ogsaa kun tænkes i en Tid, hvor Færdselen var langt ringere end nu, da hverken Omnibusser eller Sporvogne daglig førte Hundreder og atter Hundreder frem og tilbage mellem Byen og Forstaden. Selve Accisen blev berigtiget længere ude forbi Alléerne i Acciseboden (populært kaldet Siseboden); her bleve Varerne angivne, Korn- og Halmlæs veiede, Betaling erlagt og en Seddel meddelt, der angav, hvad der var berigtiget, denne Seddel blev konfereret af ovennævnte Eftersyns-Personale, som i den Anledning var forsynet med lange Jernsøgere, der paa Lykke og Fromme joges ind i Hø- og Halmlæs, og ind i Sække med Ærter, Kartofler m. m. for at konstatere, om ei ufortoldede Varer søgtes indsmuglede. — Hvad enten Varerne førtes pr. Axe eller i Haanden, kunde enhver Pakke fordres aabnet, end ikke Damernes Haandtasker eller Syposer vare fredhellige; dog mindes jeg ikke, at vi Skoledrenge nogensinde have maattet aabne vore Tornystre til Eftersyn, saa dybt var Menneskeheden dog ikke sunken, at man paa den ene Side vilde benytte eller paa den anden Side mistænke Ungdommen for Smugleri. Ikke desto mindre dreves det i stort Omfang, og utallige vare Historierne om alle de Fif, der udspekuleredes for at føre Posekiggerne bag Lyset og indsmugle et Bundt Asparges, en Kurv Jordbær, et Par Snese Æg, en Hare, et Par Ænder osv. Jeg skal nævne et Exempel blandt mange saadanne Fif. To Landboere havde væddet om, at den ene skulde indsmugle og dog angive to Skinker, med andre Ord: indføre dem uden Betaling. I den Anledning lod han sin unge Datter eller Tjenestepige

sætte sig paa Vognen, hvor de to Skinker vare henlagte med en Presenning over, hvorhos han havde instrueret hende om, hvad hun skulde sige, hvis hun blev adspurgt, om hun havde Noget at indføre. Ankommen til det skjæbnesvangre Sted blev hun altsaa af den høflige Betjent spurgt, om hun havde Noget? „Næ, ikke Andet end de to ferske Skinker, jeg sidder paa!“ — „Ja, kjør kun med dem, mit Barn!“ var det galante Svar, og Væddemaalet var vundet. — Publikum lo af den Slags Historier, og Toldbetjentene lo med; der var ingen Skam ved Lovovertrædelsen, men vel ved at blive greben i den; det var det Demoraliserende; med „Siseboden“ svandt en rigtfyldende Kilde for alskens Bysladder.

Atter indsnævrede Veien sig mellem Udenværker, to murklædte Sider af en lavere Vold (Ravelinen), og man passerede en Træbro over et Stykke tør Grav; Broen kunde ligeledes heises i Krigstid og førte ud mellem tæt beplantede Glacis'er paa begge Sider, som afsluttedes ud til Veien med en lav Kampestensvæg og bøiede derpaa mod Nord (omtrent udfor hvor Nørregade — indenfor Volden — udmundede i Nørrevoldgade), her udvidede Veien sig til en bred Kjørebane i Midten med en Ridesti paa hver Side, og atter ved Siderne af disse, adskilte fra dem ved en dyb Grøft, laa Alléerne, der ved Tjørnehække vare afspærrede fra Fæstningsterrænet. Hvor vare ikke disse Alléer skyggefulde! Hvor mange Tusinder og atter Tusinder have ikke fundet Svaling og Læ under Lindenes tætte Løvtag og Hvile paa de tarvelige Bænke uden Rygstød, der stode mellem Træerne; hvor megen Glæde over den unge Vaar, den milde styrkende Foraarsvind og det første Grønne er ikke hentet her af de mange Gamle og Unge, Kvinder og Mænd, der aldrig naaede videre end — til Alléerne! Hvor trak man ikke Veiret let, naar man kom ud fra den kvalme By med de slet brolagte Gader eller ude fra den solvarme Vei over Peblingsø-Broen og ind i Trærnes Skygge! I hine Dage var det ikke stridende mod god Skik eller Anstændighed at gaa i Skjortearmer udenfor Huset, og jeg kan tydelig erindre at have fulgt med min Fader netop i disse Alléer, og at han gik med sit Kontorarbeide under og sin Frakke over Armen, ja stundom med Hatten i Haanden hjem til Blaagaard uden at vække mere Anstød, end naar Herrer nu omstunder gaa

med Solskjærm, hvilket den Gang neppe kunde gjøres ustraffet. Alléerne vare plantede i Syttenhundrede og Firserne, og ældre Folk kunde i Trediverne erindre dem som unge skyggeløse Træer. De strakte sig til henimod Søerne, den vestre lige til Peblingsøen, kun afbrudt af Vestre Farimagsgade, den østre, kortere, krydsedes af Østre-Farimagsgade, hvorefter dens senere langt kortere Stykke kun naaede til Acciseboden.

Men disse Alléer havde i Ordets egentligste Forstand ogsaa deres Skyggesider. Hvor vare de ikke mørke i de lange Efteraars- og Vinteraftener, kun oplyste af 6 svagt brændende Tranlygter, 3 paa hver Side, og disses kummerlige Lys reduceredes yderligere, saalænge der var Løv paa Træerne; og den dybe Muddergrøft, der skilte Alléen fra Ridestien, var en farlig Faldgrube, især for Folk, der havde lidt i Hovedet. Man tænke sig denne Strækning, omtrent fra det nuværende Grønttorv til Begyndelsen af Dronning Louises Bro, som den nu er, belyst med Snese af Gaslygter foruden de Hundreder og atter Hundreder af Blus fra Butiker og Beboelsesleiligheder, dengang liggende i Lyset af sex uselige Tranlamper! Man vil da kunne forstaa, at det var ganske almindeligt, at Veifarende vare forsynede med en tændt Haandlygte paa deres ensomme Vandring ved Aftentide til og fra Byen; end ikke det svage Skjær af en tændt Cigar kjendtes; det var jo en sjelden Luxus.

Paa det nordre Hjørne af Ø.-Farimagsgade og Alléen, dog rykket et Stykke tilbage fra denne, laa Gjæstgiverstedet „Tre Hjorter“ — ikke at forvekle med det endnu ældre paa Vestergade — med en Reisestald; det var en lang, lav enetages Bygning med Trappe midt paa Længen; Stalden laa nærmere Kjøbenhavn. Det var ret godt besøgt, et Slags „Slukefter“ for den hjemvendende Kulsvierbonde, som her fik sin sidste kjøbenhavnske Snaps, før Næsen vendtes hjemefter; stundom var Snapsen saa „høi“, at Staldmesteren maatte hjælpe Bonden til Sæde og give ham Tømme og Pisk i Hænderne; et „Hyp“ underrettede Bæsterne om, at Alt var i Orden, saa luntede de ud ad Veien, og naaede ikke sjældent Hjemmet med vor Fa'er liggende blideligt slumrende bag i Vognen, sovende Kjøbenhavnsrusen ud. Mest Liv var der dog om Sommeren, i „Kildetiden“, de 3—4 Uger, der laa paa denne og hin Side af St. Hansdag, i hvilke det var Omegnens, maaske Amtets

Bønder tilladt at agere Vognmænd og kapre Gjæster til deres forøvrigt meget umagelige to-, tre- eller firestolede Fjælevogne uden Fjedre; men i Dyrehavstiden toges det ikke saa nøie, og Fordringerne til Bekvemmelighed vare ikke saa store som nu. Om Hverdagen, naar Begjæret efter Plads paa Vognene ikke var saa stort, gik det ganske ordentligt til; Prisen for en Tur til Bakken var da gjerne 1 Rbm. (33 Øre) pro persona; Familier, som paa én Gang tog flere Sæder, fik vel endog Rabat; men om Søndagen, naar Efterspørgslen var større, især den anden og den sidste Dyrehavssøndag, var der meget livligt ved Tre Hjorter lige fra den aarle Morgenstund. Prisen var da aldrig under 24 Sk. og Kl. 1—2 kunde i godt Veir Kursen stige til 32 Sk. pro persona. Kuskene med sorte Uldhatte, sølvknappede Trøier af livlige, lyse Farver og med Pисken i Haanden kaprede paa det Ivrigste; og ve den ulykkelige Familiefader, som med Mutter, Børn, Tjenestepige og Madkurve eller Madposer faldt i Hænderne paa 3—4 Kuske, der stimlede om ham og halede i ham hver henimod sin Vogn! Mutter og Børnene, især de sidste, pressede paa for at komme afsted, og Kuskene tingede og sled i de Ulykkelige; det var en Forsmag paa den Skjærild, som skulde gennemgaaes om Aftenen paa Hjemturen fra Bakken. Naar Familiens Overhoved viste sig rolig og koldblodig og lod sig og Sine sætte til Licitation af Kuskene, gik det endda; men viste han sig vankelmodig eller indlod han sig paa at undersøge Sædernes Beskaffenhed, tvivle om Hestenes Trækkeevne, eller — hvad værre var — prøvede han paa at vælge sit Selskab og vrage dem, der alt havde sat sig op; da ve ham! Han endte i Reglen med at blive trukken godt op og endda udlét; ulige bedre stillede vare de unge, løse og ledige Fyre, som gik ud for at slumpe til en Plads i et lystigt Selskab, og som i alle Tilfælde ikke vare bange for, om det skulde være, at gaa til Skoven; hjælpssomme mod Damerne, de unge og smukke da fortrinsvis, vare de allevegne ved Haanden; man tilbød at bytte Pladser (Sædet over Hjulene var jo ikke saa behageligt); man rakte de Opstigende en hjælpende Haand; man tilbød at slaa Paraply op, naar det stænkede eller støvede, man gjorde sig saa lille som mulig og tilbød endog — alene for at gjøre

mere Plads naturligvis — at lægge Armen langs Ryggen af Sædet. Forvildede den sig saa om Livet paa den smukke Naboerske, ja! saa var det Vognens Rysten, Veiens Hældning og Pladsens Skyld, og, Herregud! saa var det jo Dyrehavstiden. Endelig var Vognen stoppet saa fuld, som den vel kunde, thi før kørte Bonden ikke, og ofte nøiedes han selv med at sidde paa Forsmækken og Fodersækken med Benene dinglende ned mellem Skaglerne, men, inden Staldmesteren fik sagt sit „Færdig“ og for sidste Gang havde taget den lille Vognstige bort, var ofte et Bekjendtskab indledet, som, næret underveis ved udvist Ridderlighed, afpasset efter de forskjellige Aldere, undertiden skaffede en Indbydelse til et fornøieligt Maaltid i det Grønne, ja man havde endog Exempler paa, at Bekjendtskaber og Forbindelser, saaledes indledede og knyttede, varede baade den og næste Aars Dyrehavstid ud.

Op til Tre Hjorters Reisestald laa Acciseboden (se ovenfor) med det store Skur med Ind- og Udkjørselsport i Gavlene, i hvilket hele Vognlæs kunde indkjøres og veies. Her skulde som sagt Varer angives, og Seddel løses. „Siseboden“ var en ret anselig 1-etages Bygning med en bred Trappe, der førte op til en aaben Forhal, prydet med Søiler, som Raad- og Domhusets, men selvfølgelig af mindre Dimensioner; gennem en Række Luger i Bagvæggen afgjordes Forretningerne mellem Publikum og Betjentene. Det er en given Sag, at denne Omstændelighed var meget besværlig for den daglige Trafik navnlig paa de bestemte Torvedage. Tarveligt forspændte Bøndervogne fra Omegnen, ja helt oppe fra Kulsviereggen, førende Hø, Halm, Tørv, Brændsel, Fedevarer, Æg, Grøntsager etc., holdt i lange Rækker, som kun Fod for Fod avancerede; det var strengt forbudt at bryde ud af Vognrækken; kun enkelte Privilerede gjorde en Undtagelse, saaledes det lille Enspænderkjoretøi, der befordrede min Fader og os Drenge, naar Veiret var haardt og Tiden knap, fra Blaagaard til Kancellibygningen, hvor han som Kontorchef i Rentekammeret havde sit daglige Arbeide, der dengang begyndte Kl. 9 om Morgenen. Vi havde fri Passage. Morsomt var det at se den uhyre Vognrække, der kunde strække sig fra Acciseboden lige ud til Runddelen ved Kirkegaardens Ende, ja stundom længer. De helt eller halvt

sovende Kudske lode Hestene skytte sig selv; tæt op ad hinanden bevægede Vognene sig, og kom der saa en pludselig Standsning, kunde den hele Række mærke ligesom et Stød og høre det dumpe Brag, naar Vognstangen stødte mod den foran Kjørendes Bagsmække, til Skræk for de opskræmmede Kuske. Undertiden kunde en saadan Standsning ogsaa fremkaldes paa kunstig Maade af den passerende Gadeungdom. Det var saaledes en yndet Sport at vække en Kudsk ved Tilraabet: „Hjulet løber rundt“; det var jo strengt taget ikke Andet, end hvad det skulde; men Kusken foer op, rykkede arrigt i Tømmen for at standse og se, hvad der var i Veien; Bums! Bums! lød Vognstangens Stød mod Bagsmækken hele Rækken igjennem; men Ugjerningsmanden var længst forduftet, naar det viste sig, at Alt var i Orden. Andre Dage, naar Færdselen var ringere, Vinterdage f. Ex., naar Rimfrosten forsøvede Hestens Manke og Seletøi og dryssede sit Pudder over Halmlæs, Vognsække og Kudskens Kabuds og Haar, hvor ofte har jeg da ikke som Skoledreng, naar en skarp Sydost mødte mig paa Nørrebrogade og truede med at flaa Kavaien af Kroppen, fundet Læ bag et hurtigt kjørende Halmlæs og paa denne Maade forkortet et godt Stykke af den lange Skolevei fra Blaagaard til Christianshavns Borgerdydskole.

Ved Siden af Acciseboden opførtes i Trediveerne eller maaske i Begyndelsen af Fyrerne et stateligt Forstads-hus med Mansard-Tag af Tømmerhandler Kellermann, som sammesteds anlagde en Tømmerplads, der strakte sig lige ned til Sortedamssøen (det nuv. Søtorv). Dette Hus saavel som Acciseboden og „Tre Hjorter“ forsvandt først, da Fæstningsværkerne solgtes til Kommunen, og disse Arealer, om jeg mindes ret, overgik i det kjøbenhavnske Byggeselskabs Eie.

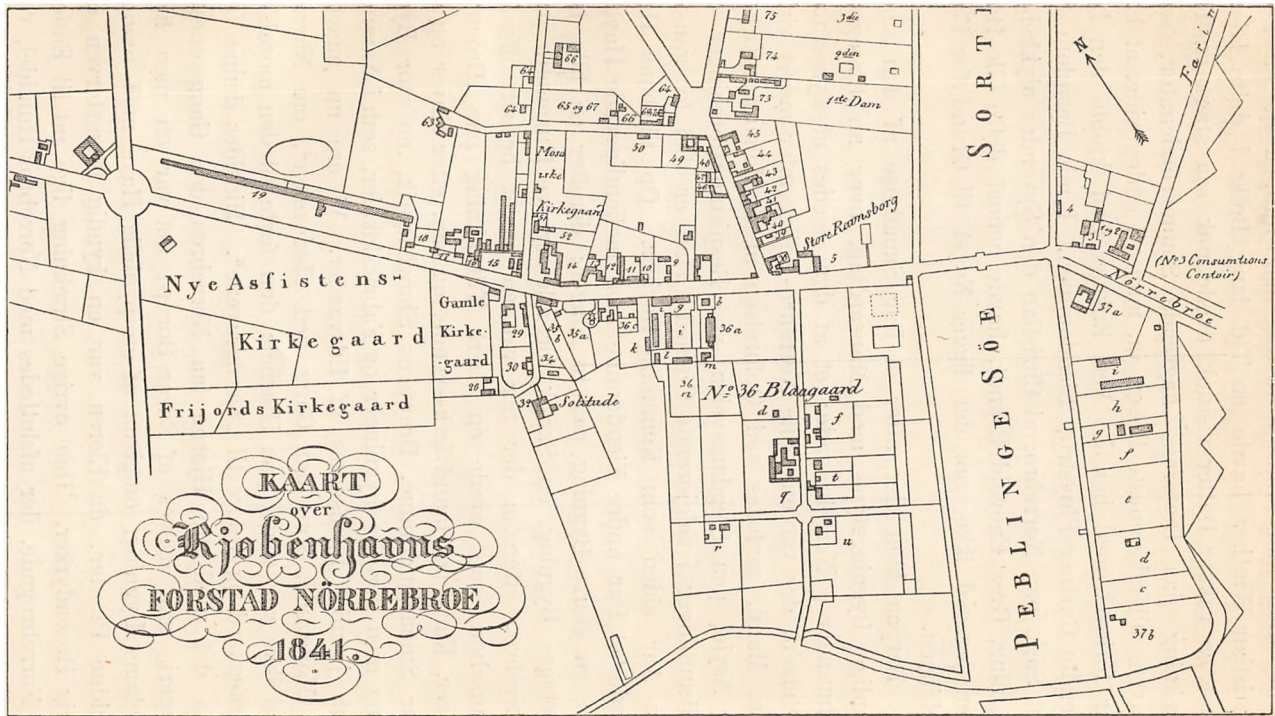
Hinsides Sortedamssøen mødte Øiet et langt grimt Plankeværk, der omslattede Eiendommen Store Ravensborgs Have med talrige Drivhuse og Mistbænke, tilhørende Gartner Batzke og senere dennes Sønner. Selve Ravensborgs Hovedbygning stod indtil for ikke mange Aar siden; det var en gammel Eiendom, hvis Historie gaar Aarhundreder tilbage i Tiden ¹⁾;

¹⁾ Se Carl Bruuns »Kjøbenhavn« og Arkivar, Dr. O. Nielsens og Fleres Bidrag til Stadens Historie.

i min Barndom eiedes den og benyttedes af en af Samtidens talrige Klubber, der ved Salget længere ned i Tiden realiserede en stor Formue til Gavn og Glæde for sine Medlemmer. Det nuværende Nørrebros Theater i Ravnsborggade ligger paa nævnte Eiendoms Grund. Saa kom Fælledeveien, med et lille lavt Hjørnested ud til Nørrebrogade, og paa den nordre Side af Fælledeveien traf man atter et Plankeværk, der omsluttede Hjørneeiendommen, et lille Vaaningshus, liggende tilbage fra Veien, med Indgang fra Nørrebrogade og omgivet af en gammel Have med skyggefulde Træer og en lukket Keglebane. Eiendommen tilhørte Skibskaptain Gram, der foer paa Grønland, og da han saaledes en stor Del af Aaret var fraværende, holdt hans Hustru dersteds et meget besøgt Traktørsted. Det var tarveligt, men yderst propert, og var aldrig Tumbleplads for larmende Spektakler; Tiden var jo i sig selv baade tarvelig og stilfærdig, og Keglebanen var stærkt besøgt især af Studenter og Officerer. Passerede man de lune Sommeraftener forbi, saa hørte man da ogsaa de rullende Kugler og undertiden, naar en Kreds af adstadige Borgere havde samlet sig i Haven om en 4-Marks-Bolle, tonede ogsaa gamle Rahbekske Drikkeviser eller Datidens Fædrelandssange ud i den stille, maanelyse Sommeraften, men aldrig sporedes Raahed eller Slagsmaal. Husets Døtre vare belevne, velopdragne og meget smukke, og skjøndt de færdedes mellem Husets Gjæster og vistnok ogsaa hjalp til ved Opvartningen, vovede dog ingen af Gjæsterne¹⁾ at overskride det Sømmeliges Grændser lige overfor dem. En af dem blev gift med en bekjendt Redaktør og Politiker og en med en høit anset Professor ved en af vore Læreanstalter.

Kaptain Grams Nabo var Gartner Carl Hansen; hans lille uanselige Vaaningshus laa og ligger endnu, skjult bag Nørrebrogade Nr. 36, langt tilbage fra Gaden; en skyggefuld Lindealle førte derop; Eiendommens vidtstrakte Haver naaede helt ud til nuværende Guldbergsgade. Det var et efter Tidens Forhold anseligt Gartneri; Carl Hansen døde imidlertid tidligt, vistnok i Begyndelsen af Tredi-

¹⁾ Christian Winther hørte jævnlig til disse.

verne, men hans Enke fortsatte det, hjulpen af sin Søn. Christian Winther havde en Tid lang Bolig i dette Hjem, hvor en vakker Datter vistnok øvede nok saa stærk en Tiltrækning paa Digterens flagrende Sommerfuglenatur, som Havens allerskjønneste Roser, ja, man vil endog vide, at han var forlovet med hende. Ved Enkens Død købte den bekjendte Gartner Fløystrup Eiendommen. I min Barndom gik det Sagn paa Nørrebro, at Christian den Syvendes ulykkelige Yndling, Grev Enevold Brandt, havde heboet dette lille Hus, men jeg véd ikke, om der ligger Noget til Grund for Fortællingen.

Derpaa kom der atter et Par Smaahuse af den sædvanlige Bygningstype med Mansardtag, hvor nu Elmegade udmunder i Nørrebrogade; et af dem eiedes af Lystestøber Petersen, der var en i alle Nørrebro-Anliggender meget virksom Mand, saaledes ved Opførelsen af St. Johannes-Kirken og Asylet paa Blegdamsveien, ved Bospisningsforeninger og Indsamlinger i velgjørende Øiemed. Han er død for ganske faa Aar siden som Kommune-Revisor. Op til hans Hus stødte et Par andre Eiendomme med mellemliggende Haver; saa en større Bygning paa to Etager; derefter en lille lav 1-etages Bygning, en Skræk for alle ærbare Husmødre paa Nørrebro, eftersom der her var en meget besøgt offentlig Dansebod, som øvede en stærk Tiltrækning paa „Broen“s Piger, Karle og Haandværkssvende, og saa, efter Haver og et Par Smaaeiendomme, Drewsens Shawlsfabrik, en stor Bygning med flere Bagbygninger og Fabrikslokaler, som i Aarenes Løb jevnligt hjemsøgte af Ildsvaader. Vi ere nu naaede til Møllegade, som den Gang hed „Jødeveien“, om Navnet end ikke var malet paa Hjørnet; den førte til den mosaiske Kirkegaard og videre til „Sandgravene“. Hinsides denne Vei, paa det modsatte Hjørne laa Nørrebros den Gang eneste Bageri, som dreves af Bager Borup; det var en pæn lille 1-etages Bygning, omgiven af en pyntelig Have med mange sjeldne Planter, da Eieren var en kyndig Blomsterven og ivrig Rosendyrker. Den øvrige Strækning lige ud til Enden af Nørrebrogade, der afsluttedes med Nørrebros Runddel, var kun svagt bebygget; tvende ganske ensartet opførte smukke statelige, hvide Bygninger med Mansard-Tage, belagte med

blaa glasserede Tagsten, laa noget tilbagetrukne fra Gadelinien (se ovenfor), omgivne af skyggefulde Haver og med Udsigt til den lange hvide Kirkegaardsmur og de høie Træer indenfor denne. Husene eiedes af Klædefabrikør Goltze, der vistnok bag Bygningerne havde Fabrikslokaler og Lager. De vare beregnede hver til en Familie, havde høi Kjælder og en Etage ovenover med smaa Kviste i Taget. Den ene beboedes af Eieren, den anden af Direktør ved den grønlandske Handel, Justitsraad P. Motzfeldt, og senere af Kammerherre K. J. Hauch, død som Departementsdirektør i Finantsministeriet. Efter de Goltzeske Eiendomme kom sluttelig Svendsens Reberbane, der strakte sig lige ud til Enden af Nørrebrogade og Hjørnet af Jagtveien, et Terræn, der nu optages af Frederik den Syvendes Gade, Sjællandsgade og den parallelt med Nørrebrogade løbende Charlottegade. Ved Nørrebros Runddel laa Ølunds Mølle, og her delte Veien sig, ligeud ad Frederikssundslandevei til Lygten Kro med Bom og Smedie, den ovenfor nævnte Eiendom Ventegodt og længere ude den høitliggende Bispebjerg Mølle, tilhøire Jagtveien, der naar helt ud til Vibenshus og Sundet, og tilvenstre Falkonéralléen, der fortsættes ad Allégade til Frederiksberg Runddel.

Vende vi nu tilbage til Udgangen fra Nørreport, komme vi til Alléen tilvenstre, der som sagt naaede helt ud til Peblingsøen. Den afbrødes af Vestre Farimagsvei, og i min Barndom var der, hvor Svinget over den tørre Grav dreiede om til Alléerne, ved det stensatte Glacis posteret en Skildvagt, ligesom en Kagekone her havde Stade og lige overfor den ovenfor omtalte gamle Jøde med sine tarvelige Cigarer. Strækningen fra V.-Farimagsvei lige til Peblingsøen tilhørte i en betydelig Dybde mod Vest den ældre Tømmerhandler Kellermann, der her havde en større statelig Bolig nær Hjørnet af Alléen og Stien langs Søen; den var saa stor, at den kunde rumme flere Familier. I Slutningen af Tyverne og langt ind i Trediverne boede saaledes Kontorchef i Nationalbanken H. F. Lund med sin store Børneflokk her ¹⁾, Syngemester Zinck (Fader til den nulevende Skuespiller O. Z.); senere Etatsraad

¹⁾ Se Erindringer fra Hjemmet S. 19 (af Henriette Lund, trykt som Manuskript).

Thiele o. Fl. Endvidere havde Eieren her sine store Tømmeroplæg med mægtige Stabler af Brædder og Planker. Lidt længere frem i Tiden anlagde en af hans Sønner et større Gartneri her med Drivhuse og Udgang til Alléen, ligesom der omtrent samtidig med dette Anlæg blev opført, vistnok af en anden Søn af K., eller af Enkefru K., et mindre Vaaningshus paa Hjørnet af Alléen og Vester Farimagsvei.

Om Farimagsveiene er ikke meget at sige; ved Østre Farimagsvei laa kun ganske enkelte Bygninger, det omtalte Gjæstgiversted „Tre Hjorter“ paa Hjørnet, kun en enkelt lille Bygning hist og her, de før omtalte to smaa hollandske Vindmøller, Eiendommen „Rørholm“ mellem Veien og Sortedamsø og saa tilsidst Søetatens Kirkegaard helt ovre ved Østerbro. Her var ogsaa Slavekirkegården, hvor som Navnet antyder Forbrydere fra Stokhuset og Børnehuset bleve jordede. Ved Stien langs Sortedamsø, nær op mod Alléen (nuv. Søtorv) laa et Par tarvelige Smaahuse. I et af disse boede den ene af Forstadens to Politibetjente, Wilstrup; det var en høi, mager Mand, i rød Kjole med grøn Krave og flad Kaskjet paa Hovedet og den obligate Spanskrørsstok med Hornknop i Haanden; han var velset baade af Gamle og Unge, om end de sidste saa op til ham med en vis respektfuld Frygt som Inkarnationen af den ubegrændsede Magt over vort Ve og Vel; kun ved Nytaarstid, naar han og hans Kollega, der senere kom til at indtage en fremragende Plads blandt de Øverste i det ny ordnede kjøbenhavnske Politi, indfandt sig i Hjemmene for at gratulere Nytaar og modtage den dem bestemte Rigsbankmark hver, var ligesom noget af Glorien gaaet af dem. Ved Vester-Farimagsvei laa ingen Huse, Kellersmanns ovenfor nævnte Hus paa Hjørnet fraregnet. Naar undtages P. F. Lundes Jernstøberi og Gartner Martin Hansens Bolig, Drivhuse og Gartneri (hvor nu Irvingianerkirken ligger) var alt Øvrigt Tømmerpladser og Haver. Noget senere opførtes ogsaa Chr. Deichmanns Chokoladefabrik her.

Vi ere nu naaede til Søerne, og man vil af det Foregaaende se, at hele det tæt bebyggede og befolkede Terræn, der nu for Tiden begrændses af Gothersgades Forlængelse, Boulevarden, Gyldenløvesgade og Nørre og Østre Søgade, og som nu gennemskjæres af talrige Tvergader, lige indtil De-

markationsliniens Ophævelse og Fæstningsterrænets Overdragelse ikke havde over 25 Vaaningshuse og knap husede 25 Familier. At en saadan Forandring er sket, er jo i og for sig ikke saa mærkeligt, men at det er sket i en forholdsvis saa overmaade kort Tid — navnlig naar henses til, at det hele Areal vel havde henligget saa temmelig uforandret maaske i et Par Hundrede Aar — og har medført en saa total Forandring i Egnens hele Karakter, det er det paa-faldende.

Sørne ere selvfølgelig uforandrede, om end deres Bredder ere blevne regulerede noget mere efter Linealen og de smalle Gangstier paa begge Sider afløste af bredere makadamiserede Spadseregange, hævede høiere over Vandspeilet. De vare dengang livligt befærdede baade Sommer og Vinter, om Sommeren af de ikke faa Baade, som baade Byens og Forstadens Beboere holdt, men hvis Antal svandt i Aarenes Løb, og om Vinteren, naar Søerne dækkedes af en mer eller mindre sikker Isflade. Vel vare Søerne Stadens Drikkevandsbeholdere, og uagtet det var strengt forbudt at henkaste Noget i dem, der kunde forurene Vandet, saa Politiet dog igjennem Fingre med den livlige, muntre Færden af Hundreder af Skøiteløbere, ældre og yngre, som tumlede sig dér navnlig om Søndagene mellem Skøiteudleiery, Kaner og Slæder, karussellignende Svingkaner, Lirekasser, Kagekoner, Dreng, der forhandlede Lygter af Papir og mindre Fyrværkerisager; kort sagt, der var et Liv, som ingenlunde stod tilbage for en travl Dyrehavs-Søndags. Men paa et væsenlig Punkt adskilte de sig fra Nutidens Skøiteløbere; der var ingen Skøiteløberforeninger — Banen var fri for Alle og Enhver uden Persons Anseelse, og der var — ingen Damer, der som nu mere eller mindre graciøst øve den sunde, herlige Sport, ledsagede af en Skare herresvingslaaende Kurmagere. Der vilde have været større Sandsynlighed for at se Maanen falde ned fra Himlen end for at se en Dame løbe paa Skøiter! Det kunde høit regnet være en og anden lille Skolepige tilladt i Følge med store Brødre at glide paa de favnelange Glidebaner, der frydede den ikke-skøiteløbende Ungdom. Det kunde afgive et helt eventyrligt Skue en stjerneklar Vinteraften at se Rækker af kulørte, spragledede Papirlygter med en Lysestump

indeni og befæstede i Spidsen af en lang svaiende Pilekvist, baarne af usynlige Skøjleløbere, i susende Fart ile hen over den mørke Flade. Ogsaa var det en yndet Idræt at løbe under den Bue, gennem hvilke de to Søer stod i Forbindelse med hinanden, især da det var forbundet med en vis pirrende Angst, efterdi Isen paa dette Sted, formodentlig paa Grund af Strømmen, ofte kunde være mindre sikker. — En anden Adspredelse skyldtes ogsaa Søerne, det var Fiskeriet, det var imidlertid ikke tilladt Alle og Enhver, at drive denne Sport; man skulde have et Tegn hertil, tidligere hos Kommandantskabet, ialfald til Stadsgraven, senere hos Vedkommende, der havde forpagtet Fiskeriet i Søerne i Stadens Omegn, altsaa ogsaa i Damhussøen og Lersøen. Man saa da jævnlig, især tidlig Morgen eller sen Eftermiddag, en og anden Fisker med en lille Bøtte eller Blikspand til den forventede Fangst, og en Urtepotte eller et Kaalblad med Madding ved Siden sidde ved Bredden, speidende forventningsfuldt og spændt efter det letbevægelige Flod ved Snøren. Sligt Syn er sjældnere nu, Tiden er ogsaa for kostbar til denne Taalmodigheden i saa høi Grad prøvende Idræt. De i de senere Aar anbragte Svaner og den allersenest etablerede Fart med Petroleumbsbaade vil vel ogsaa efterhaanden formindske Fiskebestanden og dermed hele Fiskeriet. Dæmningen over Søen var langt smallere end den nuværende Dronning Louises Bro, men i hine rolige Dage, da der neppe i otte Dage færdedes saa mange Gaaende som nu i et Par Formiddagstimer, da man hverken kjendte Omnibusser eller Sporvogne, var den bred nok. Ud imod Søerne var der ovenpaa selve Dæmningen anbragt som Bolværk et lavt ikke to Alen høit Gjærde af raat tilhugne Kampesten, mellem hvilke Græsset voxede frodigt; kun over den ovenfor omtalte Bue af solidt Murværk, der hvælvede sig over Forbindelsen mellem de to Søers Vande, var der et Stykke Mur, dækket med glat tilhugne Sandsten. Vistnok i Aaret 1834 blev der her anbragt en Inskription (eller maaske indsat en Tavle), som meldte, at Istandsættelsen af dette Bolværk skyldtes „Niels Brocks og Hustru Lene Bredahls Legater“.

Som der ovenfor er givet en Beskrivelse af Nørrebros Bebyggelse fra Peblingsøen og udefter paa høire Side af

Forstaden (fra Byen regnet), skal der nu forsøges en Fremstilling af den venstre Sides Udseende i Trediverne og Begyndelsen af Fyrreerne. I 1834 begyndte jeg som syvaarig Skoledreng daglig at færdes paa Strækningen fra „Blaagaard“ til Hovedstaden, og det er da nærmest dette Tidspunkt som jeg vælger til Udgang, omend Minderne ville medføre et og andet Svinkeærinde længere frem i Tiden. Der er saa ofte ovenfor talt om „Blaagaard“ og Blaagaardsterrænet at det ikke vil være afveien at ofre dette ganske forsvundne Begreb, hvorom nu alene Navnet Blaagaardsgade minder, en kort Omtale. — Blaagaard var en Eiendom, hvis Historie kan føres tilbage til Tiden før Frederik den Fjerde, snart som Privateiendom, snart tilhørende Personer af Kongehuset, saa atter Privatfolk, indtil den i Slutningen af det 18de Aarhundrede overtoges af Staten, som dels udleiede Hovedbygningen til Privatfolk, dels her anlagde forskjellige Manufakturindustrier. Tilsidst blev her anlagt et Skolelærer-Seminarium, hvis Virksomhed standsedes ved Englændernes Overfald 1807, hvorefter det forlagdes til Jonstrup. I Krigens Tid havde Fjenden indrettet Lasaretter; da han var draget bort, gjorde Staten samme Brug af Bygningerne; senere solgtes Blaagaard til et Par af Frederik den Sjettes Adjutanter, som havde den Plan at ville udstykke Eiendommen og ogsaa Tid efter anden solgte nogle Parceller, men da de ikke opfyldte Salgsvilkaarene, blandt hvilke ogsaa det var, at der skulde præsteres et vist Afdrag til Staten, hvergang en Parcel afhændedes, nødtes Regjeringen til i Begyndelsen af Tyverne at overtage det Hele, der da af Rentekammeret blev udparcelleret og bortsolgt enten underhaanden eller ved offentlig Auktion. Efter Matrikuleringen havde den store betydelige Eiendom, hvis Areal var en Firkant, der begrænsedes af Nørrebrogade, den nuværende Griffenfeldts-gade, Ladegaardsaaen og Peblingsøen, Matr. Nr. 36. Dette blev nu udstykket i Parceller med Betegnelse af hele Alfabetets Bogstaver, f. Ex. 36 a, 36 b, 36 c osv. osv. Men efterhaanden som ogsaa disse Parceller bleve udstykkede, kom der atter Underafdelinger og Kombinationer, som: Nørrebro Nr. 36 Litr. a 1, b 2, c 3 osv. vare ganske almindelige og ogsaa ganske naturlige paa Grund af Parcellens Størrelse. Ved Auktionen i 1827 kjøbte min Fader Parcellerne Nr. 36

Litra L og N,; den første havde et Areal af $1\frac{1}{2}$ Td. Land med paastaaende Bygninger, og den anden, tilstødende (Litra N) var 1 Td. Land, og jeg kan paavise, hvor de findes; det er hele den Bydel, kan jeg gjerne sige, den Firkant, der strækker sig fra og med Baggesensgades Huse (mod Øst inkl.) Slots-gade, Korsgade og Stengade, som var et Nummer (36) med 2 Litraer L og N. — Af kongelige Personer, som have eiet og benyttet Blaagaard som Lyststed udenfor Byen, kan nævnes Prinds Carl, som fik den som Gave af Broderen, Kong Frederik den Fjerde; han testamenterede den til sin Søster, Prindsesse Sophie Hedevig (se Brasch, Vemmetofte Historie), og hun testamenterede den til sin Yndling Carl Adolph v. Plessen, der i Førstningen vægrede sig ved at modtage Arven, men ifølge Christian den Sjettes Ønske dog overtog den. Det er muligvis disse Eieres høie Stilling, som gav Anledning til Benævnelsen Slot, thi Hovedbygningen var ingenlunde slotsmæssig, den var en Lystgaard, ét Stokværk høi med to Pavilloner, indeholdende ialt 7 Rum ¹⁾). Det er Betegnelsen Slot, der har affødt Navnet Slotsgade, som løber forbi Hovedbygningens Grund, hvor nu Ludvigsen & Hermanns Jernstøberi er beliggende. Det smukke og storartede ved hele Herligheden, var den skjønne Park, som strakte sig lige til Søen, gennemskaaren af mægtige Alléer og sirlige Blomster-anlæg. Endnu i min Barndom fandtes hist og her rundt om i Haverne et og andet stort gammelt Træ, som et enligt Minde om gamle Dage, og saa langt frem i Tiden, som da Dosseringens Bebyggelse tog sin Begyndelse, fandtes nær Bredden af Søen, nær op mod Nørrebrogade et forvittret Stenpostament, bærende en hovedløs Krop af en Sphinx eller Løve.

V.

Den første Bygning, vi mødte paa Hjørnet af Nørrebrogade og Dosseringen, var „Stenhuggerhuset“, en uanselig lille Bygning med et stort Tag, der syntes at skulle trykke Bygningen ned i Jorden. I dens tarvelige Rum boede et Par

¹⁾ Se Beskrivelse med Afbildning i Carl Bruun: Kjøbenhavn.

gamle Folk, der havde Opsynet, saavidt jeg mindes, med nogle af Stadens dér anbragte Stenoplæg, endvidere med Træskuret, der rummede Apparater til Redning af Drukne og Forulykkede, Stiger, Touge etc. (populært kaldet „Dronehuset“), desuden havde de Nøglerne til de aflukkede Stier. Men Stenhuggerhuset havde endnu en Mærkelighed; dets Beboere havde tilhuse et ungt Fruentimmer, der var vidt og bredt bekendt for sin usædvanlige Skjønhed, men hvis Moralitet nok lod en Del tilbage at ønske; hun gik under Navnet „Pigen ved Søen“ eller mere poetisk Donna del Lago, hvilket Navn i Folkemunde blev til „Donna de La'gaard“, hvor hun da ogsaa for endda ikke saa mange Aar siden endte sit uselige Liv. Fra Stenhuggerhuset strakte et langt Plankeværk sig, vis à vis Ravnsborgs, langs de „smaa Alléer“, til den nuværende Blaagaardsgade, dengang en smal ubrolagt Jordvei (Blaagaardsveien), der eiedes af 4—5 Nørrebro'ske Grundeiere. Den første Bygning hinsides Blaagaardsveien var en lille, oprindelig meget elegant bygget Pavillon, 1 Etage med Mansardtag, af massiv Grundmur. Det var en fra Blaagaards fine Periode stammende Funktionærbolig eller lignende; den laa temmelig uforandret indtil for ganske faa Aar siden paa nuv. Gade Nr. 41s Grund paa Hjørnet af nuværende Nørrebrogade og Slotsgade og mange af Nørrebros Beboere ville sikkert endnu kunne mindes den; i min Barndom eiedes og beboedes den af en Slagter. Den næste Bygning, nuv. Nr. 43—45, hørte ligeledes til Blaagaards Bygnings-Komplex og var ligeledes en 1-etages Bygning med det sædvanlige Tag af blaa glasserede Sten, som alle Blaagaards Bygninger havde; mellem disse to Parceller (Nr. 41 og 43—45), hvor nu Slotsgade udmunder i Nørrebrogade, var Hovedadgangen til Blaagaard, der markeredes af to mægtige Stenpiller, som kronedes af en Gesims med en svær Kugle, og indbyrdes forbundne med en svær Jernstang; Stabler i Pillernes indre Sider viste, at der formentlig har været Gitterporte ihængte til Lukning for den aabne Plads indenfor; først i Halvtredserne ere disse Piller forsvundne. Kom man indenfor disse Stenpiller, havde man tilvenstre, omtrent hvor nu Ludvigsen & Hermanns Jernstøberi er beliggende, Tomten af Blaagaards Hovedbygning, liggende med Gavlen mod Nørrebrogade paa den ene Side

og mod nuværende Baggesensgade paa den anden. Kun ganske dunkelt troer jeg at kunne mindes den som en tagløs Bygning uden Vinduer og Døre, og hvor Overkanten af Vinduesfagene manglede, saa at Pillerne mellem dem ragede op i Luften. Den flankeredes af to mindre Bygninger med røde Tage, vistnok opførte efter Hovedbygningens Forfald, eller muligvis vare de reddede Rester af denne. I den ene af dem, i den nærmest Nørrebrogade, boede i mange Aar Forstadens Politiaassistent, Gamborg, bekjendt i vide Kredse ved sit tørre Lune og morsomme Fortællertalent; i den anden boede en Lysestøber. Hvad der staar mig aldeles klart, skjøndt jeg da kun var 5—6 Aar gammel, var Nørrebros Pantomime-Theaters Brand. Det laa rimeligvis foran Ruinen og var opført af Petoletti. Paa denne Scene optraadte de tvende unge, smukke Søstre Flora og Rosa Levin (udt. Luin) sammen med Artisterne Adolf og James Price. De boede sammen med en ældre Ledsager hos min Bedstefader, Voxdugsfabrikør Schorn, der eiede Blaagaard Nr. 36 Litr. C (nuværende Nørrebrogade 49) og vare vidt bekjendte ved deres Skjønhed, Ynde, Kunst og decente Optræden. Snart blev der to Ægtepar af de fire unge Kunstnere, fra hvem en anset Kunstnerslægt nedstammer. Først skulde de imidlertid tilhøre samme Religionssamfund, og saa skete det, om jeg mindes ret, at de tvende Brude, der tilhørte den mosaiske Trosbekjendelse, paa én Søndag lod sig døbe, paa den næste konfirmeredes og paa den tredie viedes. Alle tre Ceremonier foretoges af den reformerte Præst.

Det var efter en Forestilling i Theatret, jeg tror en Søndag Aften, at de Omboende i den tidlige Morgen opskræmmedes ved Larm af Piber, Trommer og Brandraab, hvilket den Gang var et absolut Tilbehør ved en Ildebrand; efter Sigende havde der Aftenen forud været Fyrværkeri i Theatret, hvorfra Ilden formentes at stamme. Henad Morgenstunden vækkedes vi Børn af vore Forældre, der boede i umiddelbar Nærhed (se nedenfor). Vi maatte alle op, skjøndt vi havde Mæslinger, og de to ældste Brødre maatte hjælpe vore Forældre, Pigerne og Karlen med at træffe forskjellige Redningsforanstaltninger. Det var ikke som nu, hvor man kan faa

Vand ved blot at dreie paa en Hane; nei, det maatte postes op i Gaardsrummet i Spande, for atter at fyldes i Karrene, der anbragtes i Forstue, paa Trappeafsatser og paa Lofterne. Det var saa varmt, at Oliefarven paa vor Gitterport revnede og skallede af, og Ruderne var saa hede, at de sprang. Theatret blev ikke senere reist; Petoletti opførte Vesterbros Theater, omtrent hvor nu Panoptikon ligger, og Familierne Price drog til Morskabstheatret paa Vesterbro, skraas for Skydebanen, hvor Casortis berømte Pantomime og Damernes graciøse Dands øvede en stærk Tiltrækning paa Kjøbenhavnerne, baade Gamle og Unge.

I min Barndom, dog vistnok først efter Theatrets Brand, eiedes Blaagaards Hovedparcel af en Bager Scheer og senere af dennes Arvinger.

Men tilbage til Blaagaard! Parallelt med den allerførst nævnte Pavillon-Bygning ud til Nørrebrogade og i Retvinkel med Hovedbygningen laa en Pavillon (Nr. 36 Litra M) oprindelig opført ganske i Stil med hin, men i min Barndom opførtes ud til Havesiden en Kvistetage, der forstyrrede Tagets oprindelige smukke Form; den laa, omtrent hvor nu Baggesensgade Nr. 32 findes, og eiedes dengang af Krigsassessor Koop. Til denne Bygning knytter Sagnet Minder om Christian den Syvendes daarligste Periode; hans bekjendte, levelystne Yndling, Grev Holck siges at have boet i denne Pavillon eller i selve Hovedbygningen, ogsaa vil Rygtet vide, at han her feirede sine vilde Orgier, og at den berygtede Støvlet-Kathrine (Dandserinde ved det kongelige Theater) har havt Bolig her. Værelserne vare høie og elegante og der fandtes under hele Bygningens høie, hvælvede, fliselagte Kjældere, der sagdes at have indeholdt Baderum. I Assessor Koops Eiendom havde i Fyrrerne forskjellige Foreninger deres selskabelige Sammenkomster, bl. A. ogsaa Selskabet „Holbergs Minde“; og da Koops og min Faders Have laa ved Siden af hinanden, kun skilte ved et lavt Stakitværk og levende Hegn, kunde vi ofte være Vidner til denne Forenings muntre Møder ved Bollen i de lune, lyse Sommeraftener; især da det Lysthus af Løvtræer, hvor Selskabet samledes, laa lige op til Skjellet. Ofte har jeg i de sildige Aftentimer moret mig kosteligt ved den brave, tykke

Major Garbrechts Taler og Hymner til Borgerdyd, Kriegerdaad og Venskab, og ingensinde mindes jeg at have hørt Spor af Strid, Ufred eller personlig Satire, men heller intet Glimt af Vid eller Lune. Bestandig borgerligt! Skjellet mellem denne Parcel og den næste, min Faders Eiendom (Nr. 36 Litra L og N) ligger midt i nuværende Slotsgade.

Litra L var ligeledes en statelig 1-etages Bygning med det traditionelle blanke, blaa Tag og raat udkastede Mure. Den havde tretten brede Fag foruden Gadedør og rummelige fliselagte, men ikke hvælvede Kjældere under en stor Del af Huset. Til Havesiden deltes det store ikke brudte Tag midtvejs af et 3-Fags Gavlparti med bred spidstilløbende Frontespice, et lignende Gavlparti opførte min Fader, der, som meldt, erhvervede Eiendommen i 1827, mod Øst. Da han overtog Eiendommen, var den yderlig forfalden; den havde, som alle de andre Bygninger, i Tidernes Løb været underkastet vexlende Anvendelse; om oprindelig opført og benyttet, medens Blaagaard var en Lystgaard, kan ikke siges, men Bygningens overordentlig solide og i enhver Henseende luxuriøse Udstyrelse, de svære Mure, de store fliselagte Kjælderrum, den smukke brede Stentrappe, der førte ned til den rigtignok ved Tiltrædelsen i et komplet Vildnis liggende, $1\frac{1}{2}$ Td. Land store Have, tydede paa alt Andet end Fabrikbrug; at den baade i Seminarie-Tiden og Lasaretperioden har været benyttet som de andre Blaagaards Bygninger, har jeg min Faders Ord for, og hans Stilling som Embedsmand, omtrent fra 1815, i Rentekammeret, under hvilket Blaagaard som en Slags Domæne sorterede, giver disse særlig Vægt og Paalidelighed. Saa meget er inidlertid vist, at Bygningen, da han erhvervede den, var stærkt medtagen, ja i saa høi Grad, at han lod hele Husets Indre rasere, og alle Skillerum borttage og ny opsætte. Der blev indrettet to Leiligheder, hvoraf den mindre bortleiedes, medens vi selv benyttede den større. Eiendommen havde to Haver, en Forhave mod Nordost, der var tildelt Leieren, medens den ulige større ($1\frac{1}{2}$ Td. Land) brugtes af os, og udenfor den havde vi endda et Vænge paa 1 Td. Land¹⁾.

¹⁾ En Del Aar senere forøgede min Fader Eiendommens Areal med ca. 2 Tdr. Land, beliggende mellem den nuværende Korsgade, Griffenfeldts-

At der til denne forholdsvis store Eiendom maatte være Ud-huse, Stald etc., er en Selvfølge; vi holdt to Køer og 1 Hest og om Vinteren fededes 1 à 2 Grise; endvidere holdtes Fjerkræ og Duer, en lille Fiskepark fandtes ogsaa; det var saaledes et helt lille Landbrug, som forsynede Hus og Kjælder, Kjøkken og Fadebur, med Mælk, Æg, Frugt og Grøntsager, og endda produceredes en Del af Foderet til Køer og Hesten; ja der var tilovers, saa Slægt og Venner kunde faa Mælk, Frugt og Grøntsager for gode Ord og Betaling; og denne sidste var nødvendig nok, thi Tiderne var ringe, Gagen i Rentekammeret knap, mange Munde skulde forsynes, og fire Sønner holdes i Skole. Vi gik alle i Christianshavns Borgerdydsskole, en ganske net Skolevei, der nok kunde slide paa Skosaalerne, især da Skoletiden i Begyndelsen var delt. Mellem en og to Mil daglig, og jeg var ikke mere end syv Aar; det var kun ganske undtagelsesvis, at der vankede en Kjøretur, kun naar Veiret var for slemt, kjørte Fader og vi fire Drengene til Byen, dog sjældent længere end til Kancellibygningen. En Eiendommelighed ved vort Hjem var Opvarmningsmaaden; ved Eiendommens Kjøb forefandt min Fader en stor Mængde aldeles ubrugelige gamle Kakkelovne; istedetfor nu at lade opsætte nye, lod han i det stærkt fundamenterede Kjælderrum indmure en mægtig Ovn efter skotsk Princip; ovenover denne var et saakaldet Varmekammer, hvorfra lange i Murværket anbragte Kanaler førte Varmen rundt i Huset, saaledes at man ved et Spjæld efter Behag kunde indlede eller aflukke Varmen i hvert enkelt Værelse; en Ventil forneden ved Gulvet, der stod i Forbindelse med den atmosfæriske Luft, besørgede Ventilationen. Var der saaledes ikke Brug for Varmen i Soveværelser, Havestue eller andre Lokalteter, saa var der desto rigeligere til de andre Værelser, og rigtig koldt var der aldrig; der blev kun indfyret en Gang i Døgnet og undertiden ikke uden hvert andet. Med det Affald og Smuld, der fremkom ved Kulforbruget, opvarmedes Børneværelser og Pige-kammer i smaa Grydeovne. Stor var derfor vore Gjæsters Forbauselse

gade, Ladegaardsaaen og Gartnergade; dette Areal afhændede han omkring Aarene 1850—51.

ved at komme ind om Vinteren i en lun Leilighed uden nogetsteds at kunne opdage en Kakkelovn.

I dette hyggelige Hjem med den store, skyggefulde Have og det frodige Vænge, hvor Kørne græssede, og Rug og Havre svang deres grønne Faner i Sommervinden, henlevede vi Børn lykkelige Barndomsaar fra 1828, indtil Fader, der i 1850 havde mistet sin Hustru, vor kjære, kjærlige Moder, i Aaret 1855 solgte hele Eiendommen til et Konsortium, bestaaende af Fabrikeier (senere Etatsraad) Anker Heegaard og Ingeniørkaptain (nuv. Oberst) Petersen, og flyttede til Nørrebrogade, senere til Fælledveien, hvor han døde i 1864 i den høie Alder af 78 Aar. — Der er saagodtsom ikke Spor tilbage af vort Hjem. Kun Resten af vor lille Staldbygning, som Fader indrettede til en lille Beboelsesleilighed, staar endnu (i 1894) i temmelig uforandret Stand, om end Tidens Tand har sat sit Spor; det er den lille Bygning, der ligger i Baggesensgade og har Gade-Nr. 38, ligefor Stengade; men dens sidste Time siges at være slaaet, idet den formentlig skal nedrives, for at Nørrebrostræde (i min Barndom kaldet „Gyden“), kan komme i Forbindelse med Stengade og saaledes aabne en ny Vei fra Nørrebrogade til Korsgade. Med den vil det sidste synlige Minde om mit Barndomshjem være udslettet. Som et Minde af mere end personlig Interesse, vedrørende mit Barndomshjem, maa jeg fortælle om et Besøg, som vi en Sommer-Søndag i Trediverne fik af en gammel fhv. Livjæger-officer, Kaptain eller Major Tronier; han kom til min Fader og bad, om han maatte se sig om i Gaardsrum og Have, og ved Synet af en lille Bygning, der nu anvendtes til Kostald, fortalte han, at han, der ved et Udfald mod Englænderne i 1807 med sine Folk netop her var trængt tilbage, havde fundet et sikkert Tilflugtssted paa Loftet over Stalden, hvorfra han senere lykkelig undkom uden at blive opdaget.

Parallelt med Blaagaards Hovedbygning Tomt, tilhøre i den nuværende Slotsgade (regnet fra Nørrebrogade), men langt tilbagetrukket fra Gadelinien og med en Have foran, laa en lang, stor Bygning omtrent i samme Stil som de øvrige Blaagaardske Bygninger, omend noget tarveligere. Efter dens Udseende at dømme, kunde man tænke sig, enten at den har været en Økonomi- eller Funktionær-Bolig eller en til Beboelse

indrettet Fabrikbygning (36 Litra I); den eiedes af Boghandler C. Steen, der vistnok ogsaa havde sin Bolig her lige til sin Død 1861. Blandt Husets mange Beboere mindes jeg bl. A. to Jomfruer Schouw, Søstre til Naturforskeren og Politikeren J. F. Schouw; ligeledes en Overlærer Lund ved Metropolitan-skolen, en høi mager, melankolsk Mand. Bagved Steens Vaaningshus og adskilt fra dette ved en bred Gaardsplads, laa og ligger endnu (i 1894) en ligesaa lang meget lav Bygning, beboet af fattige Smaafamilier; dens Bagside vendte ud imod „Gyden“, det nuværende Nørrebrostræde. Endvidere eiede Boghandler Steen Nr. 36 Litra G, nuværende Nørrebrogade Nr. 43—45; det var den Gang en lav Bygning, svarende i Blaagaardsanlægget til min Faders Eiendom og dannende i Forening med de forud beskrevne Bygninger en regelmæssig Firkant. Huset havde kun én Etage, med en Række Kvistvinduer i Taget og senere en lille tilbygget Tag-Etage. Her boede i min Barndom bl. A. den bekjendte Blomstermaler Camradt. Paa den nordre Side af det ovenfor omtalte Nørrebrostræde laa Parcellen Nr. 36 Litra C. med Bygning ud til Nørrebrogade (nuv. Nr. 49) og 36 Litra K. (Have). Disse to Parceller eiedes af min Morfader, Voxdugsfabrikør J. A. Schorn. Han havde erhvervet denne Eiendom længe før Udparcelleringen i 1826 fandt Sted; muligvis var han blandt dem, der købte Grunde af de omtalte Adjutanter hos Frederik den Sjette; ialfald boede han her og havde sin Fabrik allerede i 1815. Det var en meget tarvelig Bygning, bestaaende af Stue og første Sal, og havde intet med selve Blaagaards Lystgaard at gjøre, uden forsaavidt den laa paa det Blaagaardske Terræn, maaske har den hørt til de omtalte Fabrikvirksomheder. Eiendommen strakte sig til en Linie, som man kan tænke sig dragen fra Baggesensgade til Bangertsgade. I denne Eiendom, der indtil Begyndelsen af Firserne var i den Schornske Families Eie, flyttede mine Forældre ind i 1818 som Nygifte, og her fødtes fire Sønner, af hvilke jeg er den yngste. I dens Gaardsplads fandtes en ganske lille Murstensbygning med en indmuret Kjedel og Fyrsted. Om den var opført af min Morfader til Voxdugsfabriken, eller om den var en Rest af den Farvemølle, der bl. A. siges at have været anlagt i Blaagaards-terrænet, skal jeg lade være usagt; mine Erindringer gaa

tilbage til 1833, og da var Bygningen der. Det Mærkeligste ved denne lille Bygning er, at den paa en Maade kan siges at være Vuggen til en af Nordens første Fabrikvirksomheder. I min Morfaders sidste Leveaar (1839) udlejede han den til en indvandret Holstener, Hans Henrik Baumgarten, der var Maskinmester i det Berlingske Bogtrykkeri, og som i Forening med Trykkeriets Faktor, Althans, i den omtalte indmurede Kjedel kogte Farve til Trykkeriets Brug. Dette var Baumgartens beskedne Begyndelse paa en selvstændig Virksomhed, for hvilken den omtalte Kjedel snart blev for lille. I 1843 begyndte han sin egentlige Virksomhed som Mekaniker og Maskinsmed paa Kjøbmagergade, senere i Møntergade, indtil han i 1846 i Forening med nuværende Etatsraad C. C. Burmeister stiftede Firmaet Baumgarten & Burmeister, i hvilket han virkede til 1863, da han udtraadte af det, hvorefter Englænderen Wain indtraadte og i Forening med Burmeister grundede det senere til et Aktieselskab omdannede Etablissement Burmeister & Wains Jernskibsbyggeri, der beskjæftiger Tusinder af Hænder ¹⁾).

Hermed er Grændsen for Blaagaards-Terrænet mod Nord og Vest naaet; til Slutning kun nogle Ord om andre Bebyggelser her i mine Barneaar. Paa begge Sider af den omtalte Blaagaardsvei (nuv. Blaagaardsgade) laa ogsaa enkelte Bygninger. Det Heegaardske Jernstøberi, anlagt af den nys afd. Etatsraad, Fabrikerier Anker Heegaards Fader, laa, hvor det endnu ligger, med Værksteder og Have og som omsluttet af de dengang ikke eksisterende Baggesensgade, Todesgade og Bagergade, men hvis Areal naaede til nuværende Slotsgade mod Nord og Korsgade mod Vest. — 5—6 Eiendomme laa paa den anden Side af Blaagaardsveien, smaa Privatboliger, alle med Haver, beboede af Embedsmænd, Pensionister og Enker, som her fandt billige Boliger i landlige Omgivelser, fjernt fra Byens Larm. Blandt fl. eiede Dreiermester Ulrichsen et lille Sted her, der blev ombygget til en endnu bestaaende større Fribolig for trængende Borger- og Embedsmænds Døtre (Den Ulrichsenske Stiftelse). Først efter 1834 købte Gartner Peter Hansen Parcellen 36 Litra F.; det var Hjørnet af

¹⁾ Se Brickas biogr. Lexicon I. 610 og III. 261 ff.

Nørrebrogade og Blaagaardsveien; her anlagde han et udmærket ledet, vidt bekjendt Blomstergartneri, som bestod langt ned i Tiden. Det stod paa Høide med Datidens bedste her i Landet, og han var den første, som i Aaret 1854 bragte den berømte Vandlilie „Victoria regia“ til Blomstring i Danmark. — Omtrent samtidig eller maaske senere, ialfald efter 1834, erhvervede Stenhugger Jochumsen en Del af Nr. 36 Litra E, der laa mellem Søen og Blaagaardsveien; her byggede han, tilbagetrukket fra Gaden et Vaaningshus med foranliggende Værksteder og Beholdninger af dels færdige, dels under Arbeide værende Gravmonumenter, Havefigurer, Vaser og Ornamentter, foruden Trappesten etc. Hvem Eierne af de øvrige Parceller efter Auktionen i 1827 vare, erindrer jeg ikke og har vel aldrig vidst det; dunkelt foresvæver Navnet Ranziger eller Ranzinger mig; han eiede større Grunde paa Blaagaard. Det øvrige Terræn laa hen som Marker og Enge; det var neppe førend i Fyrreerne at enkelte Bygninger kom til i Korsgade (eller Korsveien, som den dengang kaldtes); saaledes erindrer jeg, at en Gartner Holmgren anlagde et mindre Gartneri mellem Korsveien og Ladegaardsaaen, der formodentlig har givet Gartnergade sit Navn. Hele det store Terræn ud til Peblingsøen laa hen som uopdyrket Land, der tildels stod under Vand om Vinteren, hvorfor det i Frostveir afgav en farefri Tumleplads for Begyndere i Skøiteløberkunsten. Ogsaa fandtes her et Par Smaadamme, der efterhaanden overgroedes af Siv og Rør. Langs Søens Bredder, der gik ud og ind mellem Sivene, og hvor en sparsom Række Piletræer hældede deres Kroner ud over det blanke Vandspeil, slyngede sig en smal, sjælden betraadt Fodsti; en dyb Stilhed herskede her; der kunde gaa hele Dage, hvor ikke et Menneske betraadte den. Vildanden rugede i de høie Siv; Hare, Væsel og Maar færdedes i Haver og Vænger, og i min Faders Mark, hvor nu kjedelige Kaserne kneise paa begge Sider af stenbrolagte Gader, havde vi i et Gjærde ind mod Haven en veritabel Rævegrav, hvis Beboere, som fødte Fjender af Hønsegaardens Besætning, ivrig efterstræbtes og jævnlig maatte bøde med Livet i Saxen eller for en velrettet Ladning Hagl.

VI.

Om Resten af Nørrebros venstre Side er ikke meget at berette. Tæt op til Blaagaards Grænse mod Nordvest, lidt tilbagetrukket fra Gadelinien, laa en lille Stubmølle med sit beskedne Vaaningshus stødende op til min Bedstefaders Grund, saa kom et Par mindre Eiendomme med Haver. Parcelveien, senere omdøbt til Griffenfeldtsgade, existerede jo ikke og op til Blaagaardsterrænet strakte sig „Solitude“s Jorder og store Have. Solitude, der staar den Dag i Dag, saa temmelig uforandret med sin lave 1-etages Hovedbygning med buede Vinduer og et smukt Tagparti af blanke, blaa glasserede Sten samt med nødvendige Udhuse, stammede, efter Bygningens Ydre at dømme, fra forrige Aarhundrede, og Familien Haxthausen siges at have eiet Gaarden, der vel, ligesom Blaagaard har været en større Lystgaard, af hvilke der jo har været adskillige i Kjøbenhavns umiddelbare Nærhed. Rolighed, Mariendal, Sindshvile, Grøndal, Lykkesholm, Ventegodt, Forhaabningsholm o. fl. ere godt kjendte Navne paa saadanne Lysteiendomme, forenede med et mindre Landbrug. Til Solitude hørte en stor, skyggefuld Have, samt Marker og Enge, der strakte sig ned til Ladegaardsaaen, og hvis yderste Grænse mod Nordvest omtrent var ved det for faa Aar siden forsvundne Brohus, ved Broen (Bangertsbro) over Aaen, og Gaarden var vistnok næst efter Blaagaard den største paa én Mands Haand samlede Eiendom paa Nørrebro, en hel lille Herregaard. Den havde en statelig Indkjørsel med gamle skyggefulde Træer, som fra Nørrebrogade førte op til Hovedbygningen, der nu ligger indeklemt og forbygget rundt om af de tarvelige, taarnhøie Bygninger, og paa dens Jordtilliggende findes nu Legepladsen for Børn, den smukke Korskirke og for Resten det hele tætbyggede Rhabarber-Kvarter, saaledes kaldet efter det Brug, en der boende Gartner i sin Tid gjorde af en stor Del af Solitudes Areal, som han havde leiet af Sparekassen „Bikuben“, der havde erhvervet Solitude af Arvingerne efter Kaptain Bangert, som i min Barndom og Ungdom eiede Gaarden. — Efter et Par mindre Eiendomme, en tilhørende Graver Stribolt og en noget større, tilhørende en Andersen, hos hvem min Faders Søster og Kusine i en

lang Aarrække havde Nørrebros eneste Pigeskole, kom man til Beværtningsstedet „Lille Ravnsborg“ med en tarvelig Have, forsynet med Borde og Bænke foran. Det var et meget søgt Traktørsted, hvor „den salig Afdødes“ Gravøl blev drukket efter Jordefærden af de sørgende Efterladte, iførte høi sort Hat og den lange sorte Klædes Ligkappe med et lille Slag. Naar billigt Hensyn tages til den alvorlige Anledning, kunde det dog gaa ret livligt til. Billardet, Kegebanen og de vaade Varer dannede saaledes en træffende Illustration til det gamle Ord, at „Sorrig og Glæde, de vandre tilhobe“. Indgangen til Kirkegaarden laa uforandret som nu, men der var ikke de talrige Udsalg af Kranse og Blomster, som de senere Tidens større Fordringer til Luxus ogsaa paa Jordefærdens Omraade have medført. Tilhøre for Indgangen laa en lille Graverbolig, der først for ganske faa Aar siden er falden.

Og saa selve Kirkegaardene, det konservative Element midt i de skiftende Tidens Omvæltninger! Nu som før strækker den lange hvide Mur sig lige ud til Nørrebros Runddel langs det fredede Omraade; de store Træer kaste nu, som i hine gamle Dage, deres svale Skygge over vore Kjæres fredlyste Hvilesteder; Monumenterne staa der nu som den Gang, enkelte ere vel sunkne i Grus, andre, røgtede af kjærlige Hænder, have trodset Tidens Tand, og mange nye ere tilkomne; men Aar efter Aar prædiker Moder Natur Opstandelsens Evangelium for Menneskenes Børn ved at vække tillive et rigt Blomsterflor i de Dødes Have efter Vinterens Dvale. Der er smukt paa de gamle kjendte Steder, og med Rette kan Assistents-Kirkegaard hævde sin Plads, som en af de skønneste Verdens Storbyer kan opvise. Dog ogsaa for dens Levetid er der sat en Grændse. Efter Forlydende skal det være bestemt, at intet Lig maa nedsættes efter Aaret 1960; i 1980 skal Kirkegaarden da sløifes og udlægges til Spadseregange, men ingensinde bebygges, og med Bevarelse af enkelte berømte og fortjente Mænds Hvilesteder være som en fredlyst Gravlund. —
Après nous le déluge!

Foruden den omtalte „Blaagaardsvei“ havde Nørrebro af Sideveie kun „Fælledveien“ og „Jødeveien“ (ovenfor omtalt); den første med faa og smaa tarvelige af Haver omgivne Huse. Den udmundede i St. Hans Torv, et Navn, denne

Plads dog først har faaet efter Opførelsen i Halvtredserne af St. Johannes Kirke. Fra den udgik tilvenstre Jødeveien, senere kaldet Guldbergsgade efter Professor Fr. Høegh-Guldberg, der her havde sin Bolig i Nærheden af det bekjendte Traktørsted „Billigheden“, stærkt søgt af Kjøbenhavns Borgerstand, som her fik sig mangan Pot Kægler. Jødeveien omfattede mod Nord og Vest den mosaiske Kirkegaard, det sidste Stykke, omdøbt til Møllegade, udmunder i Nørrebrogade. — Fra St. Hans Torv udgik ligesom nu de to store Forbindelsesled med Østerbro og Strandveien, nemlig Blegdamsveien og Nørreallé, omsluttende Blegdams- og Østerfælled. Men medens Nørreallé, paa nogen Bebyggelse nær henad Nørrebro til, henligger saa temmelig ubeboet, har Blegdamsveien i høi Grad skiftet Karakter; hvor der før laa lave tarvelige smaa Huse med en lille beskeden Have foran og bagved de omtalte „Blegdamme“, Blegepladser med enkelte smaa Damme, som strakte sig helt ud til Sortedamsø, findes nu en hel Række store, tildels statelige Privathuse og flere offentlige Bygninger: Thing- og Arresthuset, Johannes Stiftelsen, Amtssygehuset, talrige Fabriker, brede Hovedgader med mange Sidegader, som optage de skyggefulde Havers og de sollyse Blegdammes Plads. — Til Blegdamsveien knytter sig flere Minder fra Aarhundredets Begyndelse. Her havde saaledes Dispacheur Buntzen, Fru Thomasine Heibergs Fader, sin Sommerbolig (paa „Voxblegen“) og her mødtes hun (se hendes Svigerdatters Bog) med Gyllembourg; og i 1834 tog Maleren Købkes Fader, gamle Bager Købke sin Bolig i et smukt Hjem ved Blegdamsveien. — Den høitbegavede Kunstner fandt her — ved Dosseringen og det nærliggende Østerbro — talrige Motiver, hvilke hans Pensel har forevigtet som Perler i Dansk Landskabsmaleri, og saaledes bevaret mangt et stemningsfuldt, naturtro Billede af denne Del af Kjøbenhavns idylliske Omgivelser i gamle Dage.

Fællederne benyttedes som nu til Græsning for Stadens Heste og Kvæg, der i den Anledning bleve „indbrændte“, ligesom for at forsynes med Adgangskort til den tarvelige Nydelse, Græsningen, lige saa mager i Reglen dengang som nu, bød paa; og ligesom nu afgav Fællederne Plads til Garnisonens Vaabenøvelser; men da denne i hine Fæstningens Dage var

langt stærkere end nu for Tiden vare Øvelser og Maneuvrer ogsaa langt hyppigere end nu. Ogsaa var Kreaturholdet i selve Kjøbenhavn upaatvivlelig langt større end nutildags, da de sanitære Forhold vistnok have indskrænket — om ikke helt forbudt det ¹⁾. Fælledeerne, og især Blegdamsfælleden, vare allerede den Gang, især om Sommeren, en yndet Tumbleplads — især Søndag Eftermiddag, for Stadens jævne Almue-Befolkning, der familievis, med Madkurv og Drikkevarer ved Siden, leirede sig i det Fri, og i fulde Drag nød Frihed og Hvile, forsynende Lungerne med frisk Luft for de kommende Dage, medens Ungdommen forlystede sig med Drager og Langbold og med den mindre tilladelige Leg at jage efter Kreaturerne. — Og saaledes er det jo endnu, kun Criquet, Fodbold, Lawn-tennis, og hvad al den ny Sport hedder, er kommet til. Men hvor længe denne Herlighed vil vare, ja det maa Stad og Stat om; der tales jo stærkt om, at store Arealer heraf skulle indtages bl. A. til Hospitalsbrug.

VII.

Befolkningen paa Nørrebro for et Par Menneskealdere siden var vidt forskjellig fra den travle Bybefolkning, som nu fylder Forstadens tættebyggede Gader og Stræder. Den bestod dengang hovedsagelig af Embedsmænd, der for en billig Leie kunde bo i landlige Omgivelser og efter Dagens Møie og Besvær i de støvede Kontorer i Hovedstaden, udhvile sig og plante Kaal i egen Have; endvidere af Pensionister, forhenværende Handlende og Industridrivende, der havde trukket sig tilbage fra Forretningslivet for at ende deres Dage i stille idyllisk Fred, af Enker og ældre ugifte Damer, og endelig af de Faa, der ved deres Virksomhed vare knyttede til Nørrebro, Fabrikker, Tømmerhandlere, Gartnere, Funktionærer ved Kirkegaardene, Værtshusholdere, Slagtere, Smaahandlende og Haandværkere, hvortil kom en lille Arbejderbefolkning, forsaa vidt denne ikke foretrak at bo i Byen. Handelen var ikke stærkt

¹⁾ Jeg har oplevet i Regnegade at se en Ko gaa opad Trappen til Gaden, gennem Gadedør og Gang og ind i Husets Gaardsrum, hvor dens Stald fandtes, maaske endda med Beboelse for Mennesker ovenover.

repræsenteret paa Nørrebro, og Beboerne maatte hente deres Forbrug i Hovedstaden, hvilket kunde være besværligt nok paa en Tid, da der hverken var Omnibusser, Sporvei, Pakvogne, „Adam“ eller andre slige Befordringsmidler. Foruden den ovenfor omtalte Bager, Broens eneste, kan jeg kun mindes 1 — en eneste — Urtekræmmer langt ude paa Broen, der i Fyrrerne afløstes af en nyetableret i en af de da nyopførte Bygninger ligefor Fælledveien; en enkelt lille Handel med Lys og Traad, et Mælkeudsalg, en Spækhøker hist og her; det var det Hele. Som Bevis paa Handelens primitive Standpunkt kan jeg berette, at der engang var en temmelig langvarig og følelig Mangel paa Skillemønt paa Broen; den nævnte Urtekræmmer, hvem det især gik ud over, da han stadig skulde „give igjen“, slog da Mønt paa egen Haand, idet han af tyndt Pap eller gamle Spillekort klippede smaa Firkanter, som han forsynede med et Segl eller Paaskrift med Værdiangivelse; disse „Assig-naler“ modtoges glat af Urtebodens Kunder og indvexledes uvægerligt af ham som Valuta; slikt vilde neppe kunne gaa nu for Tiden. Samme Urtekræmmer var ogsaa paa andre Omraader Fremskridtsmand; en saadan Luxus, som et Konditori, eksisterede nemlig ikke i hine tarvelige Tider paa Broen; og det var kun et svagt Surrogat for et saadant, at et Par Kagekoner havde deres Stader, i Ravelinen, ved de store Alléer eller ved Kirkegaarden, med et Lager bestaaende af et Par Tallerkener med Honningkager, Peberkager og røde Grise, samt, i Frugttiden, nogle Pinde, hvorpaa 5—6 Kirsebær vare bundne, en Kurv Stikkelsbær og lidt Sommer-Æbler og Pærer. Forsaavidt altsaa Husmoderen ikke selv lavede sine Kager, maatte hun købe dem i Staden, og det var en lang Vei, og Smaakager kunde jo slet ikke faas. Da vidste hin entreprenante Handlende at afhjælpe Trangen ved at rømme et Vinduesfag i Beboelsesleiligheden ved Siden af Urteboden; i dette opstillede han Tallerkener med fine Smaakager, indkjøbte hos en virkelig Konditor i Byen og vakte saaledes Lyster til hidtil ukjendte Nydelser i mangen ubefæstet Barnesjæl, saa store, at denne ikke altid kunde modstaa Fristelsen. Men der var hverken Apothek, Boghandler, Hattemager, Hørkræmmer, Isenkræmmer, Manu-fakturhandel, Tobakshandel eller Vinhandel, høit regnet fandtes et Par tarvelige Haandværksnæringer, saasom Skoflikkere,

Træskomagere, en tarvelig Snedker etc., men at anskaffe sig et Par Sko, forfærdigede paa Nørrebro, kunde ikke godt falde et nogenlunde normalt Menneske ind. Og som det gik med Skotøi, saaledes med Klæder, Damepynt og andre Nytte- og Luxusgjenstande. — Nei, Nørrebro var en idyllisk lille Afkrog af Verden ¹⁾, levende sit eget Liv, hedensk, for saa vidt den hverken havde Kirker eller Præster ²⁾, men sin Sognekirke (Trinitatis) indenfor Voldene; og dog saa fredelig og idyllisk. Dens Regjeringsform var uindskrænket monarkisk under en let overkommelig Styrelse af ovennævnte Politiassistent, under hvis milde Scepter ogsaa Østerbro henhørte. Til Bistand havde han, saavidt jeg mindes, en Gadekommissær, to Betjente og to à tre Natvægttere, iførte lange mørkeblaa Klædeskapper med Kong Frederik den Sjettes Navnechiffer paa Brystet, Kabuds paa Hovedet og udrustede med Vægterpibe og Morgenstjerne; de tillod Befolkningen trygt at sove de Retfærdiges Søvn, for saa vidt da ikke den skingrende Vægterpibe, ledsaget af det uhyggelige Raab: Brand, Brand, Brand! meldte Ildebrand, eller kaldte Kolleger til Hjælp, for paa en Stige at transportere en drukken Mand eller Kjærling til „Hullet“.

Den ene Dag gik som den anden, uden anden Afvexling end den en usædvanlig stor Begravelse („et stort Lig“) kunde bringe. Ligtogene vare dengang paa en Maade høitideligere, idet Følget, som oftest tilfods og i langsom Takt, iførte lange sorte Sørgekapper, fulgte umiddelbart efter Ligvognen med Kisten, der ikke som nu var overlæst med og helt skjult af Kranse, men i sin tarvelige, sorte Skikkelse, prydet af en eller et Par Kranse fra de Allernærmeste, talte langt alvorligere til os om Dødens Gru. Ikke sjældent var Ligtøget ledsaget af et Musikkorps med blæsende Instrumenter, der da gik i Spidsen.

Af egentlige Forlystelser kjendtes ingen paa Nørrebro; Petolettis Theater var brændt i Begyndelsen af Trediverne

¹⁾ Indbyggerantallet paa Nørrebro var ved Folketællingen 1840 ca. 800, i 1890 83,000.

²⁾ Først i Halvtredserne lykkedes det ved private Sømmenskud og eneriske Nørrebro-Folks Bestræbelser, i hvilke min Fader tog virksom Del, samt ved Kollektorer hele Landet over, at faa St. Johannes Kirken reist.

og blev ikke senere opført; der var ikke som paa Vesterbro med sit „Rosenlund“, Udstilling af Kjæmpekvinde, Sælhunde eller Kalve med to Hoveder; de nævnte Keglebaner og Dandseboden for den lavere stillede Befolkning — det var Alt. Det var derfor ikke underligt, at ganske enkelte større Friluftsskuespil havde en meget stærk Tiltrækning, ikke alene for det nøisomme Nørrebro, men ogsaa for hele Hovedstadens Befolkning. Til saadanne hørte de store Hestevæddeløb, som, om jeg mindes ret, med fire à fem Aars Mellenrum afholdtes paa Blegdamsfælleden i Trediveerne og Fyrreerne, efter hvad man sagde, foranstaltede paa Hertugen af Augustenborgs Tilskyndelse af Selskabet til Hesteavlens Fremme. Alt, hvad der kunde krybe og gaa, var paa Benene ved denne Leilighed; Husarer og Politi holdt Orden. For Kongehusets Damer og Herrer var en Tribune reist, medens Snore holdt den store Tilskuermængde, der var tilfods, udenfor Banen; de Kjørende vare anbragte langs Blegdamsveien og i Nørreallé, og betragtede det livlige Skuespil fra Vognene. Rigtigt vilde Væddeløbene dog ikke trives, og Interessen tabte sig efterhaanden, men det forstaar sig, der var jo hverken Bookmaker eller Totalisator til at stimulere den.

Og saa de fornøielige ofte andetsteds beskrevne Revuer paa Nørrefælled, navnlig den med stor Spænding imødesete, ved hvilken Kong Frederik den Sjette, omgiven af en glimrende Stab af Generaler og Adjutanter, med stor Bravour indtog Vibenshus, som med lignende Tapperhed, men altid med ringere Held forsvaredes af „Gubernøren“ (∴ Landgreve Wilhelm af Hessen), Prinds Ferdinand eller en af de andre Generaler. — Ja, der er jo gjort tykt Nar af disse ublodige Batailler, men naar man saa husker paa, at det dog var de endnu i Frederik den Sjettes Tid uddannede Officerer, der med Tapperhed og Dygtighed i 1848—50 førte vore brave Soldater bl. A. til Kampene ved Bau, Slesvig, Fredericia og Isted, saa ser man dog maaske med lidt andre Øine derpaa. Ublandet komiske vare derimod de militære Øvelser, som Borgervæbningen, Livjæger- og Studenter-Korpserne anstillede paa Fælledeerne. Minderne fra 1801 og 1807 vare forlængst blegnede, Øvelserne gik under Løier og Kommers, og derhos høist umilitærisk, Disciplinen var slap, Officererne — vistnok i det daglige Liv høist respek-

table Medborgere — som saadanne halvt, for ikke at sig helt, komiske og det Hele en grumme kjedelig Byrde for Byens Borgerstand, især for de Gamle, medens de Unge tog det som en lystig Spas, ved hvilken Leilighed det især gik ud paa at drive Løier med Befalingsmændene. Men uhyre fornøieligt var det, naar Øvelserne vare til Ende, og Hustruer, Kjærester, Søstre og Veninder omringede de mødige Krigere, styrkede og vederkvægede dem med de medbragte Spise- og Drikkevarer og saa til Slut fik en munter Svingom i det Grønne, indtil der atter blæstes Appel, og Krigerne i temmelig ujævne Geledder vandrede hjem efter at have „forvundet deres Seir“ og lod Kone og Børn bære Gevær, Sabel og Patrontaske.

En livlig Oplussen af den gamle Aand og de patriotiske Følelser i disse Korps'er fandt vel Sted i „det mærkværdige Aar“ 1848, men ved Krigens Slutning og ved den almindelige Værnepligts Indførelse, eller dog faa Aar efter, var det forbi med deres Bestaan.

Og endnu en militær Nydelse havde Nørrebro fremfor de andre Forstæder; den havde aarligt Indkvartering af Kronens Regiment, der garnisonerede i Helsingør, men kom ned til Kjøbenhavn for at deltage i „Herbstmanøvrerne“ i Kjøbenhavns Omegn. Dets Uniform var rød Skjødetrøie med lyseblaa Krave, Rabatter og Opslag, og dertil lyseblaa (om Sommeren hvide) Benklæder. Da nu min Faders Eiendom var blandt de større paa Nørrebro, der tilmed raadede over en Stald m. m., fik vi i Reglen — dog kun hvert andet Aar, medens vi hvert andet helt slap for Indkvartering — en Major, med Hestepasser, Oppasser og Hest, samt en Lieutenant med Oppasser. Det var en Begivenhed, som imødesaas med en vis Længsel af os Unge, og den bragte jo ogsaa Liv i det til dagligdags alvorlige og stille Hjem; naar Officererne var fri for Tjeneste, spiste de ved Familiens Bord, som vel nok i den Anledning bragte en finere Anretning end den tarvelige dagligdags; vi Dreng'e færdedes naturligvis en hel Del, til liden Baade for vore Lektier, i Stalden mellem de fremmede Oppassere og Hestepasseren, og last — not least — udenfor vor Indkørsel fik vi opsat et Skilderhus med en rigtig lyslevende Skildvagt indeni, for hvem vi havde en uhyre Respekt, der ingenlunde forringedes ved den Tak, hvormed han modtog den Extra-

Forpleining, vor Mo'er kunde lade os bringe ham til Nydelse paa Stedet, eller de Æbler og Pærer, som vi hemmeligt stak til ham. — Dette Skilderhus turde muligvis have været det bedste for mig ved hele Indkvarteringen; jeg havde en Følelse af i den Tid at staa i ganske særlig Forbindelse med og under Beskyttelse af den hele kongelig danske Armé.

Det Formaal, jeg havde sat mig, i løse Omrids at give en Beskrivelse af det gamle Nørrebro, saaledes som det tegner sig i Erindringen om mine Barndomsaar, er hermed naaet; jeg slutter med hvad jeg sagde i Indledningen: det er personlige Minder, der gaa et Par Menneskealdre tilbage i Tiden, indfattede i en løs Ramme af topografiske og personalhistoriske Optegnelser. Maatte det være lykkedes mig hos de Ældre i Erindringen at kalde tillive et svagt Billede af de gamle Dage og hos den yngre Slægt at vække Sandsen for Fortidsminder, vedrørende de Steder, hvor vi færdes, da er Hensigten med Offentliggjørelsen af disse Blade naaet.
